

Archeologische opgraving Antwerpen – Stijfselrui 32-34

Titel

Archeologische opgraving Antwerpen, Stijfselrui 32-34

Auteurs

Robrecht Vanoverbeke en Jeroen Vanden Borre

Opdrachtgever

L.I.F.E. nv

Projectnummer

2014-076

Plaats en datum

Gent, januari 2015

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport Nr. 124

ISSN 2033-6898

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Bureauonderzoek	4
2.1	Geografische en bodemkundige situering	4
2.1.1	Geografische situering.....	4
2.1.2	Bodemkundige situering	4
2.2	Archeologische en historische situering.....	6
2.2.1	Historische gegevens van de regio	6
2.2.2	Cartografische gegevens	8
2.2.3	Archeologische gegevens	16
2.3	Verwachtingen	17
3	Veldwerk.....	18
3.1	Stratigrafie in werkput 1.....	20
3.2	Sporen en structuren werkput 1.	22
4	Vondstmateriaal	33
5	Besluit	34
6	Bibliografie.....	36
7	Lijst met figuren.....	37
8	Bijlagen	38
8.1	Lijsten	38
8.1.1	Sporenljst.....	38
8.1.2	Vondstenlijst.....	38
8.1.3	Fotolijst.....	38
8.2	Kaartmateriaal.....	38
8.2.1	Sporen vlak 1	38
8.2.2	Sporen vlak 2	38
8.2.3	Sporen vlak 3	38
8.2.4	Sporen vlak 4	38

Foto voorpagina: zicht op de 16de eeuwse vloerniveaus.

Technische fiche

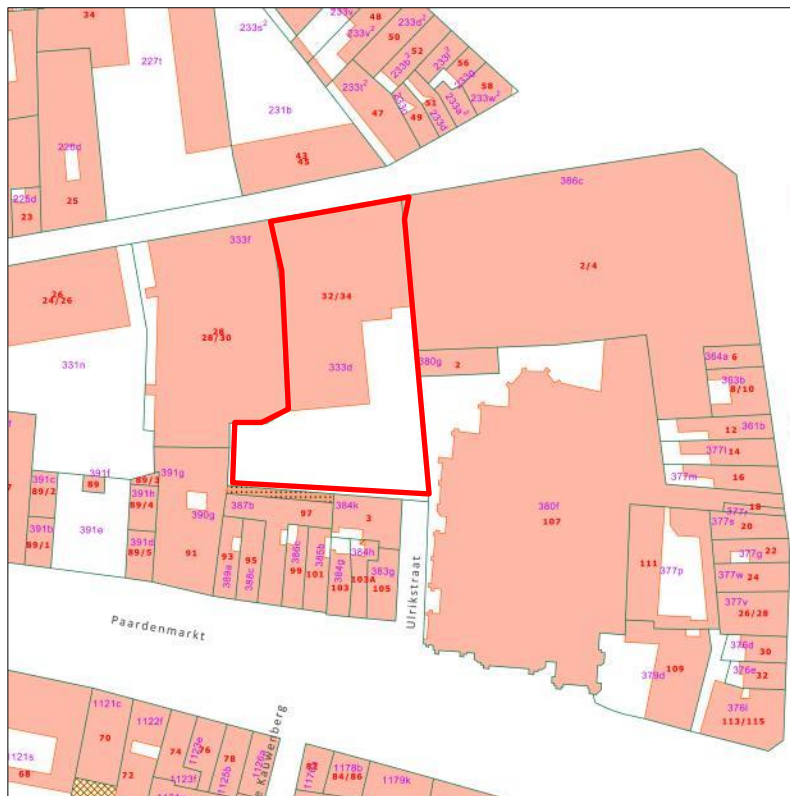
Naam site: Antwerpen Stijfselrui 32-34

Ligging: Stijfselrui 32-34
Antwerpen
Provincie Antwerpen

Topografische kaart:

Kadaster: Gemeente Antwerpen, Afdeling 2, Sectie B
Percelen: 333D

Onderzoek: Archeologische opgraving

Projectcode BAAC: 2014-076

Oprichtgever: L.I.F.E. nv
Mechelsesteenweg 64
2018 Antwerpen

Uitvoerder: BAAC Vlaanderen bvba

Vergunningsnummer: 2013/377

Naam aanvrager: Jeroen Vanden Borre

Projectleiding: Robrecht Vanoverbeke

Terreinwerk: Robrecht Vanoverbeke, David Demoen, Inger Woltinge, Margot Vandercruyssen, Jasper Billemont en Jeroen Vanden Borre

Verwerking: David Demoen, Jasper Billemont, Robrecht Vanoverbeke en Jeroen Vanden Borre

Trajectbegeleiding: Stad Antwerpen; Anne Schryvers

Wetenschappelijke begeleiding:	Stad Antwerpen, Karen Minsaer
Bewaarplaats archief:	BAAC Vlaanderen bvba
Grootte projectgebied:	ca. 1000m ²
Grootte onderzochte oppervlakte:	ca. 300m ²
Termijn:	Veldwerk: 5 dagen Uitwerking: 10 dagen
Reden van de ingreep:	Sloop van bestaande gebouwen en kelder. Bouw nieuwe kelder en bebouwing.
Bijzondere voorwaarden:	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
Archeologische verwachting:	Bebouwing vanaf late Middeleeuwen
Wetenschappelijke vraagstelling:	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn er grondsporen aanwezig en wat is de aard, bewaringstoestand, verspreiding en datering er van? - Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang? - Is er een archeologisch niveau onder de huidige kelder - Wat is de relatie met het omliggende stedelijk historisch landschap? - Wat is de bodemopbouw en -ontwikkeling ter hoogte van het bouwblok - Stemmen de resultaten overeen met wat we kennen uit de cartografische bronnen?
Resultaten:	19 ^{de} eeuwse pakhuis/paardenstal; 16 ^{de} eeuwse kelderniveau's

1 Inleiding

Naar aanleiding van de ontwikkeling van nieuwe studentenvoorzieningen op de terreinen aan de Stijfselrui 32-34 te Antwerpen voerde BAAC Vlaanderen bvba in opdracht van *L.I.F.E. nv.* een archeologische opgraving uit.

De geplande werken omvatten de afbraak van een bestaand kantoorgebouw met inbegrip van de ondergrondse parkeergarage. Ter vervanging wordt een nieuwe studentenhuisvesting gerealiseerd met 108 kamers alsook de bouw van 12 appartementen en studio's gepland. In de nieuwe kelder wordt een fietsenberging voorzien. De oppervlakte van de nieuw uit te graven kelder bedraagt ca. 265m² waarvan ca. 125m² overlapt met het oppervlak van de huidige kelder. Los van de kelder wordt voor de rest van het terrein de verharding verwijderd en een deel opgehoogd. De verstoring van dit laatste is bijgevolg minimaal.

Het archeologisch onderzoek werd opgelegd door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Het projectgebied bevindt zich immers binnen de historische stad. Dit wordt gestaafd door de cartografische bronnen die vanaf de 16de eeuw bebouwing met erven weergeven op de betreffende locatie.

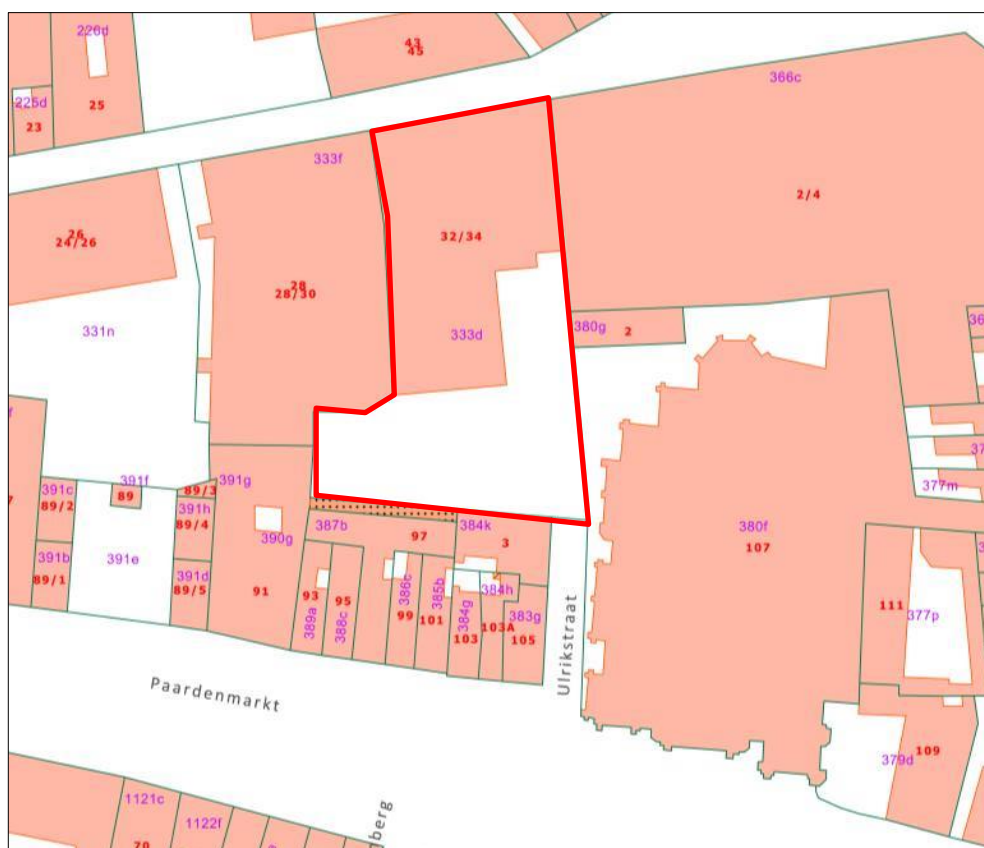

Figuur 1: Situering van het onderzoeksgebied op de orthofoto¹

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere

¹ www.geopunt.be

wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de verkaveling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Aangezien behoud *in situ* niet mogelijk was, is gekozen voor een bewaring van de aanwezige archeologische sporen *ex situ*, door middel van opgraving, met een te onderzoeken oppervlakte van ca. 1000m².

Figuur 2: Situering onderzoeksgebied op de kadasterkaart²

Het onderzoek werd opgesplitst in twee fases, dit i.v.m. verschillende bouw- en sloopvergunningen. Een eerste fase werd uitgevoerd op 23-24-25 oktober en 4 november 2013 een tweede en laatste fase vond plaats op 8 en 14 augustus 2014. De vergunninghoudend archeoloog was Jeroen Vanden Borre. David Demoen, Robrecht Vanoverbeke, Inger Woltinge, Jasper Billemont en Margot Vander Cruysen werkten mee aan het onderzoek. Contactpersoon bij de bevoegde overheid, de dienst archeologie Stad Antwerpen was Anne Schryvers. De wetenschappelijke begeleiding was in handen van Karen

² <http://ccff02.minfin.fgov.be/>

Minsaer eveneens van de dienst archeologie stad Antwerpen. Contactpersonen bij de opdrachtgever waren Liesbet Simoens en Tom Van Hooydonck.

Na dit inleidende hoofdstuk volgt een beknopt bureauonderzoek met de gekende bodemkundige en archeologische gegevens betreffende het onderzoeksgebied en haar omgeving, aangevuld met een samenvatting van het vooronderzoek. Vervolgens wordt de toegepaste methode toegelicht. Daarna worden de resultaten van de archeologische opgraving gepresenteerd. Hieruit volgen een synthese en interpretatie van de occupatiegeschiedenis van het onderzoeksterrein.

2 Bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie en archeologie met betrekking tot de onderzoekslocatie en van de directe en ruimere omgeving. Dit vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

2.1 Geografische en bodemkundige situering

2.1.1 Geografische situering

Het projectgebied is gelegen te Antwerpen in de provincie Antwerpen. Meer specifiek bevindt de onderzoekslocatie zich ten noorden van het centrum van de stad, binnen de Leien. Op perceelsniveau ligt het ingeklemd tussen de Stijfselrui in het noorden en de bebouwing langs de Paardenmarkt in het zuiden. Vanaf de Paardenmarkt is de onderzoekslocatie bereikbaar langs een smal steegje, de Ulrikstraat (zie figuur 2).

2.1.2 Bodemkundige situering

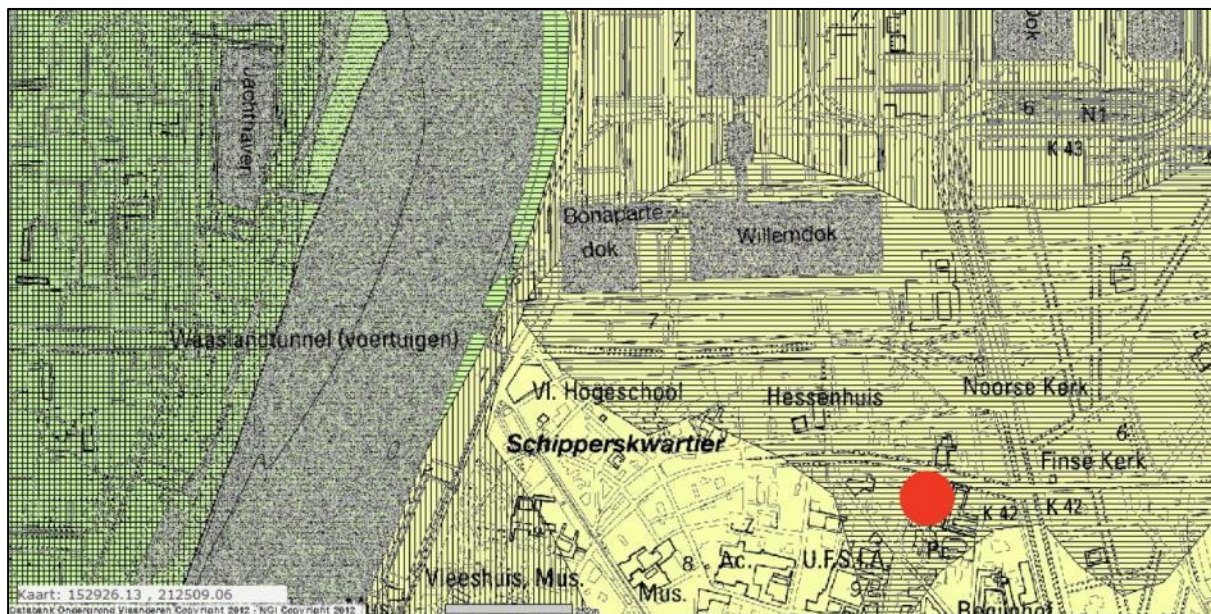
Het plangebied is gelegen in de Scheldevallei en binnen de Associatie van de Alluviale Gebieden. Het betreft een relatief heterogene associatie die bestaat uit kleiige, lemige en soms venige gronden, met plaatselijk ook zandige of grindrijke sedimenten, meestal zonder profielontwikkeling. Tot deze Associatie worden slechts enkele gebieden in Vlaanderen gerekend. Het gaat hierbij om de vlakte van de Schelde, de vlakte van de Moervaart (in het noorden van de provincie Oost-Vlaanderen), de vlakte van de Leie te Ploegsteert, de depressie van de Demer en de Zwarte Beek in het Hageland en de Maas stroomafwaarts van Luik. Het reliëf is er zeer vlak, hoewel er sprake is van diverse vormen van microreliëf gebonden aan het alluviaal afzettingspatroon³.

In de alluviale vallei van de Schelde komen, afhankelijk van de morfologische ligging, jongere holocene afzettingen voor. Die zijn gevormd onder getijdenwerking op de rivieren en kunnen beschouwd worden als perimariën. Onder het perimariën pakket komt vrij algemeen oppervlakteveen voor. Daaronder treft men opvullings sedimenten uit het Weichseliaan aan.

In figuur 3 wordt een uitsnede van de kwartairgeologische kaart getoond met daarop de onderzoekslocatie aangegeven. Volgens deze kaart komen in het plangebied fluviatiele afzettingen (inclusief organo-chemische en perimariëne) afzettingen van het Holoceen en mogelijk het Laat-Glaciaal (Laat-Weichseliaan) (FH) voor. Hieronder bevinden zich eolische afzettingen van het Weichselien (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw) en/of

³ Verheye & Ameryckx, 2007

hellingsafzettingen van het quartair (HQ) voor.⁴ Op nog grotere diepte bevinden zich tenslotte fluviaatiele afzettingen van het Weichselien (Laat-Pleistoceen) (FLPw).

Figuur 3: Het plangebied (in rood) op de kwartaargeologische kaart.⁵

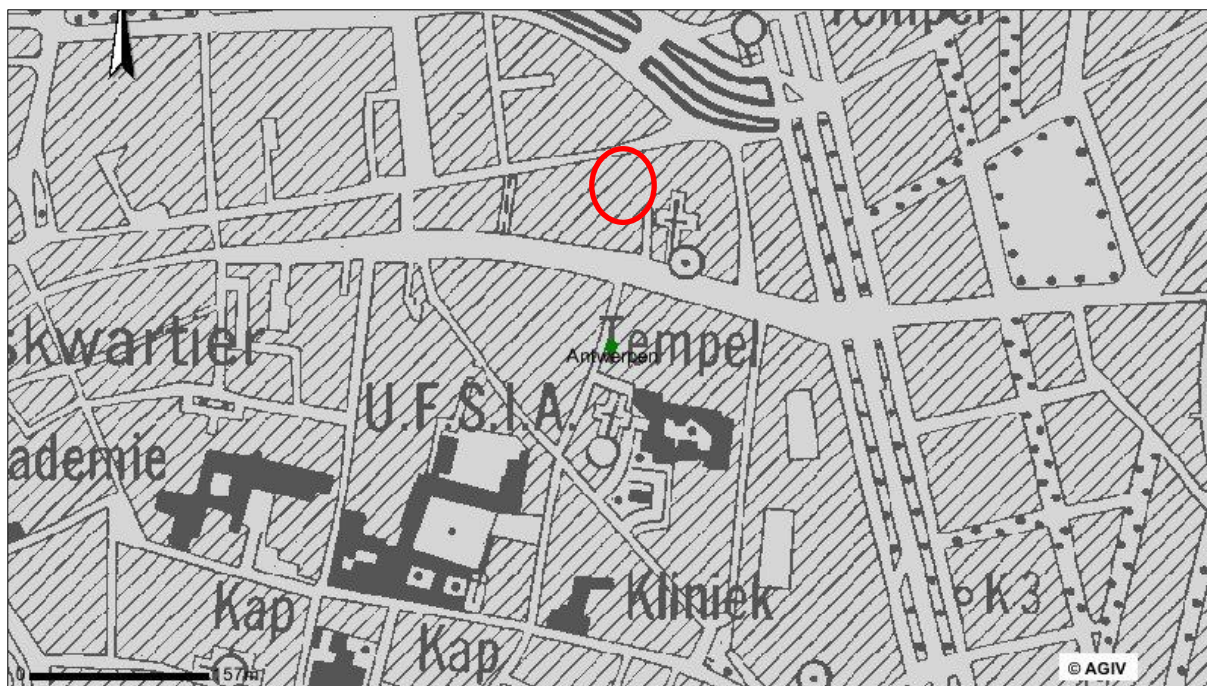
Het plangebied zelf bevindt zich in de nabijheid van de samenvloeiing van de Schelde met de Schijn, een zijriviertje ervan dat ontspringt in Westmalle en via Zoersel, Oelegem, Schilde, Wijnegem, Wommelgem en Deurne naar Antwerpen vloeit. De plaats waar de Schijn in de Schelde vloeit is doorheen de geschiedenis meermaals noordwaarts verlegd. Op historische kaarten van Antwerpen uit de eerste helft van de 16de eeuw mondt de Schijn op ongeveer 200 meter ten noorden van het plangebied uit in de Schelde.

Na de samenvloeiing van de Grote en de Kleine Schijn maakt de Schijn een grote meanderbocht naar het noorden. Het plangebied ligt ten zuiden van de binnenbocht van deze meander. Het gebied binnen deze bocht wordt 't Schijnbroek genoemd. Tegelijk ligt het plangebied zelf in het buitendijkse gebied aan de Scheldeoever. Hierdoor was de omgeving van het plangebied tot de 16de-eeuwse stadsuitbreiding blootgesteld aan periodieke overstromingen.

Op de bodemkaart (Figuur 4) is het plangebied niet gekarteerd wegens de ligging ervan in de bebouwde kom van Antwerpen. Volgens de tertiairgeologische kaart bevindt zich dieper in de ondergrond de Formatie van Lillo, bestaande uit groen tot grijsbruin, weinig glauconiethoudend zand met schelpen aan de basis. Iets meer naar het westen bevindt zich de Formatie van Kattendijk in de ondergrond, bestaande uit groengrijs tot grijs fijn zand dat glauconiethoudend en plaatselijk ook kleihoudend is.

⁴ DOV 2014.

⁵ DOV 2014.

Figuur 4: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart⁶

2.2 Archeologische en historische situering

2.2.1 Historische gegevens van de regio

De onderzoekslocatie is gesitueerd in het noorden van de historische stad Antwerpen. Dit deel van de stad werd naar alle waarschijnlijkheid pas in de 13de en 14de eeuw in ontwikkeling gebracht. De ingebruikname van deze gebieden kaderde binnen de derde stadsuitbreiding van Antwerpen. Een uitbreiding die noodzakelijk was daar de stad in de loop van de 13de eeuw een economische expansie doormaakte, wat resulteerde in een sterke bevolkingsgroei en een versnelde ruimtelijke stadsontwikkeling.⁷ Deze stadsuitbreiding, waarvan hertog Jan I van Brabant de vermoedelijke bezieler is, werd uitgevoerd tussen de jaren 1295 en 1314. Enkele gehuchten die reeds waren uitgegroeid tot belangrijke kernen, maar nog steeds buiten de stadsmuren gelegen waren, werden bij deze stadsuitbreidingen bij de stad gevoegd⁸. Eén van die gehuchten was Klapdorp, gesitueerd aan de noordkant van de toenmalige stad en waarvan de Paardenmarkt deel uitmaakte. Ook de Paardenmarkt, die haar huidige naam dankt aan de markt die hier sinds 1298 werd gehouden, ziet in deze periode haar oorsprong.

Om de stadsuitbreiding te verwezenlijken werden nieuwe stadsgrachten aangelegd die de stad omgordden. Zo was ook de Stijfselrui, waarlangs de onderzoekslocatie is gelegen, onderdeel van de omwalling. Deze oude stadsgracht, thans overwelfd, doorkruist op heden nog steeds de te onderzoeken percelen. De gracht zou zijn aangelegd in 1314, in het kader

⁶ AGIV 2013

⁷ Voet et al., 1978.

⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed

het jaar 1568. Naar aanleiding van deze bevolkingsgroei kwam er ook een stijgende woningbouw op gang, voornamelijk onder impuls van enkele particuliere ondernemers. Aan het eind van de eeuw wordt de groei weer een halt toegevoerd, na de 'val van Antwerpen' in 1585 vluchtten namelijk vele mensen naar andere oorden.

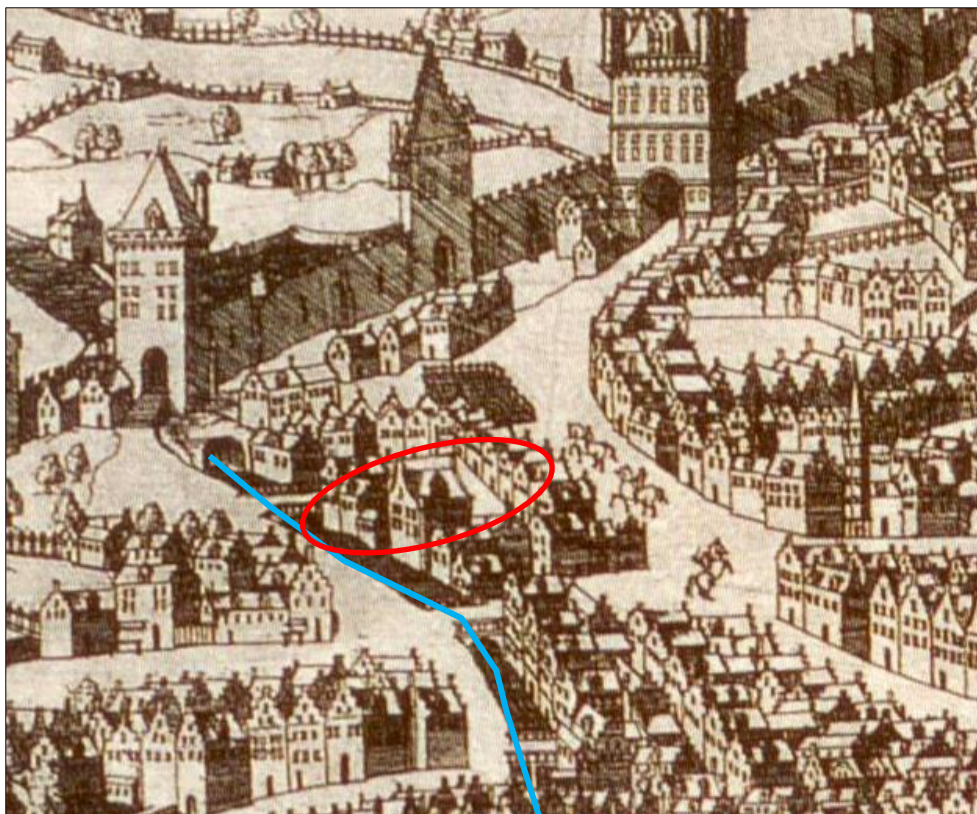
In het kader van deze woelige 16de eeuwse periode is de naastgelegen kerk, de Parochiekerk van Sint-Antonius, een interessant gegeven. Na 1585 vestigde de kapucijnerorde zich in Antwerpen waarbij ze zich in het jaar 1587 in een groot pand aan de Paardenmarkt (op de locatie van de huidige kerk) betrokken. Deze eerste kloosterkapel lag tussen de Stijfselei, de 'Roode Poort' van de toenmalige Spaanse stadsvesting en het Ulrikstraatje. Spoedig werden kerk en klooster te klein en reeds in 1614 wordt een nieuwe kerk ingewijd. In 1798 worden het klooster, de kerk en de tuin verkocht. Na het concordaat met Napoleon (15 augustus 1801) kochten burgers eerst de kerk en nadien bijna het ganse klooster terug in. De kerk werd verhuurd voor de eredienst toegewijd aan Sint-Antonius van Padua.

Voor de grote parochiegemeenschap werd de oude Kapucijnenkerk in de loop van de 19de eeuw te klein. Reeds in 1867 ontwierp Lode Baeckelmans (1835-1871) een nieuwe kerk. Pas 40 jaar later werd de kerk gebouwd. In 1910, 4 jaar na de eerste steenlegging, was de kerk voltooid en werd ze ingewijd.

2.2.2 Cartografische gegevens

Een andere belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd, zijn enkele historische kaarten geraadpleegd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

De eerste kaart die hier geraadpleegd wordt is een stadsgezicht van Horenhout, nl. 'Antwerpia in Brabantia', vermoedelijk te dateren tussen 1524 en 1528 (fig. 6).

Figuur 6: Uitsnede uit de kaart van Horebout¹². In rood de situering van de onderzoekslocatie, in blauw het verloop van de Stijfselrui. Noorden is links.

Op de uitsnede hierboven (met het noorden naar links) is centraal in beeld de Paardenmarkt (met bijpassende dieren) weergegeven. Op de achtergrond zien we de laatmiddeleeuwse stadsomwalling. De onderzoekslocatie bevindt zich tussen de Paardenmarkt en de Stijfselrui, die het kaartbeeld doorkruist. Wat we uit deze kaart kunnen opmaken is dat de terreinen zeker al waren bebouwd. Vermoedelijk gaat dit om een schematische weergave van bebouwing, dus is het moeilijk hier meer detaillistische kenmerken naar voren te halen

Uit dezelfde periode is de 'stadsplattegrond van Antwerpen in manuscript' die rond 1530 wordt gedateerd (fig. 7). Deze plattegrond werd tot voor kort echter niet serieus genomen, omdat er onmogelijke situaties waren op afgebeeld: zoals de laatmiddeleeuwse omwalling met daarrond de Spaanse vestingwerken. Enkele jaren terug werd het document echter herontdekt en aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen. Hieruit bleek dat de kaart als basis de vroeg 16de eeuwse situatie weergaf, maar dat er op latere tijdstippen gedurende die eeuw toevoegingen zijn aangebracht: zoals het Hessenhuis (zie verder) en de Spaanse omwalling. Verleden en heden werden door elkaar gehaald.¹³

Wat opvalt aan deze plattegrond is het ontbreken van bebouwing ter hoogte van de onderzoekslocatie. Daar waar in de vorige figuur wel huizen staan weergegeven, blijken de terreinen aan de huidige Ulrikstraat en langs de Stijfselrui hier leeg te zijn. Ook de weergave

¹² Tijs 1993, 436

¹³ Lombaerde 2011, p.12.

van de kapel (der kapucijnen) aan de overzijde van het straatje, valt hier op. Volgens de historische bronnen was het pas aan het eind van de 16de eeuw, in 1587, dat deze orde zich daar vestigde. De weergave van de kapel is m.a.w. een latere toevoeging.

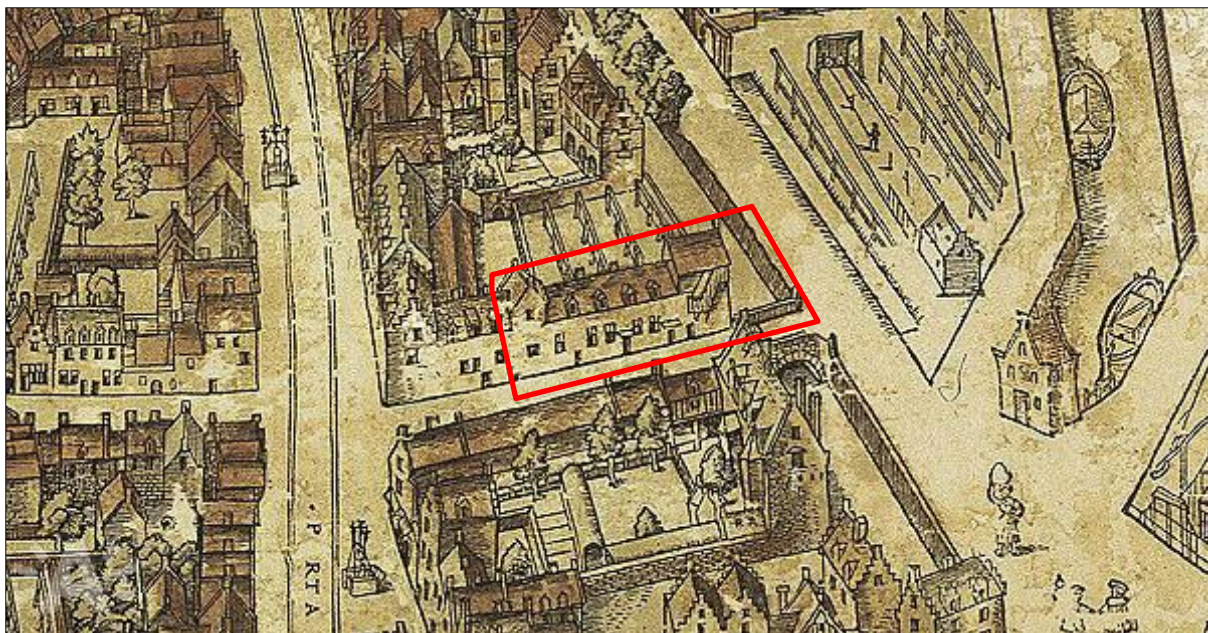

Figuur 7: Uitsnede uit de plattegrond van Antwerpen in manuscript: links ca. 1530; recht een reproductie van 1930 (H. Diericks)¹⁴

Een derde geraadpleegde kaart is die van Virgilius Bononiensis (fig. 8). Het noorden is deze keer naar rechts. We zien de huidige Paardenmarkt als een brede weg van boven naar beneden lopen. Haaks daarop komt links de huidige Kleine Kauwenberg in beeld. Bijna in het verlengde daarvan, aan de overzijde van de Paardenmarkt, is de huidige Ulrikstraat gelegen. Wat opvalt is dat dit straatje doorloopt tot aan de Stijfselrui, in tegenstelling tot vandaag de dag. Nu is het een doodlopend straatje, dat toegang geeft tot de achterterreinen van de bebouwing aan de Stijfselrui. Daar waar de Ulrikstraat de Stijfselrui kruist, wordt een stenen brug weergegeven. Daarnaast is de gedetailleerde weergave van de huizenrij ter hoogte van de onderzoekslocatie opmerkelijk. De achtertuinen worden op hun beurt gevuld met droogramen.

Aan de overzijde van de Ulrikstraat wordt parallel aan de Stijfselrui een lang pand afgebeeld. Het is vermoedelijk dit gebouw waarin de kapucijner-orde zich naar verluidt in 1587 zal vestigen.

¹⁴ Lombaerde 2011, p.11-13.

Figuur 8: Stadskaart Antwerpen - Virgilius Bononiensis (1565)¹⁵

De 17de eeuw was de grote bloeiperiode voor het uitgeven van Stedenatlassen. Grote namen als Blaeu, Jansonius en De Witt brachten in deze eeuw hun toch wel sterk gedetailleerde atlanten uit. Door deze grote mate van detail is het mogelijk een zicht te krijgen op hoe het onderzoeksgebied er precies uitzag in deze periode. Verder is er op de plek ten oosten (op het kaartbeeld, onder) nog geen spoor van enig kerkgebouw te bespeuren.

Omstreeks 1649 bracht de Amsterdamse uitgever Joan Blaeu een collectie stadskaarten uit met als uiteindelijke bedoeling alle steden van de wereld in kaart te brengen. Het bleef echter bij de steden uit de Nederlanden en een onvoltooide verzameling van stedenkaarten van Italië¹⁶.

¹⁵ Voet et al, 1978.

¹⁶ Kaartencollectie universiteit Amsterdam.

Figuur 9: Detail Stadskaart Antwerpen - Joan Blaeu (1649)¹⁷. Noorden is rechts.

Op deze kaart uit het midden van de 17de eeuw (noorden alweer rechts) ziet de zone van het onderzoeksgebied er nagenoeg ongewijzigd uit. We zien een doorlopende rij bebouwing langs de Ulrikstraat met op de achtererven geometrisch aangelegde tuinen.

Aan de overzijde van de Ulrikstraat zien we deze keer wel een duidelijk kerkgebouw verschijnen. Het is historisch bekend dat de eerste echte kerk er in 1614 werd ingewijd. Het is niet helemaal duidelijk, maar rondom het kerkgebouw zouden kloostertuinen en een halve omgang kunnen worden ontwaard.

In tegenstelling tot zijn grote concurrent Joan Blaeu, sloeg Johannes Jansonius er wel in alle steden van de wereld in kaart te brengen en te bundelen. Dit kon hij doen door het grotendeels kopiëren van de kaarten van Joan Blaeu en het aankopen van de drukplaten van andere cartografen.

¹⁷ Kaartencollectie universiteit Amsterdam.

Figuur 10: Stadskaart Antwerpen - Johannes Janssonius (1657)¹⁸

Ten opzichte van de kaart van Blaeu zijn er nagenoeg geen wijzigingen ter hoogte van de onderzoekslocatie. Echter is het vreemd dat voor de locatie met de kerk het kaartbeeld foutief lijkt te zijn. Hier wordt namelijk de situatie van vóór het optrekken van de eerste kerk weergegeven. Vermoedelijk gaat het hier om een fout bij het kopiëren van oudere kaarten.

In de 18de eeuw is er qua detail een achteruitgang te bemerken ten opzichte van de stedenatlassen uit de 17de eeuw. Er wordt voornamelijk gefocust op de militaire functie van steden, waardoor andere zaken (het afbeelden van huizen, etc...) niet meer belangrijk worden geacht.

Een belangrijk kaartenboek is dat van de graaf van Ferraris, die in opdracht van het Oostenrijkse bewind, diverse steden in kaart bracht. Ook deze kaart is een goed voorbeeld van hoe de optekening van militaire structuren voorging op de afbeelding van burgerlijke zaken. Zo kunnen er met betrekking tot de onderzoekslocatie geen aparte huizen onderscheiden worden en zijn er op de achtererven van de woningen schematisch enkele tuintjes weergegeven.

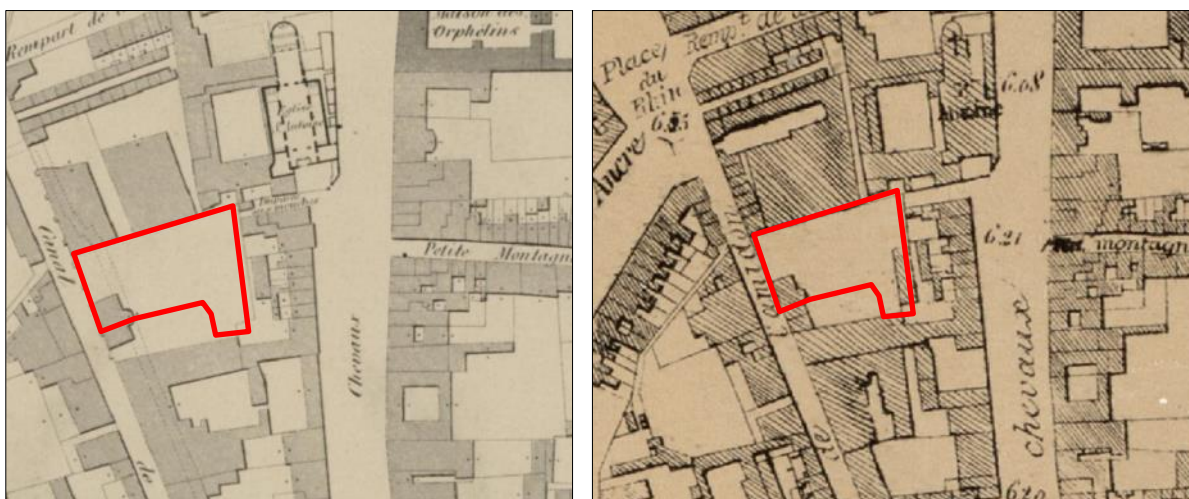
Opvallendste wijziging is het onderbreken van de Ulrikstraat. Ook zien we dat een deel van de Stijfselei is overwelfd of gedempt, met erboven aangelegde tuinen. Zoals boven reeds vermeld is het moeilijk om uit deze militaire kaart veel betrouwbare gegevens te halen met betrekking tot particuliere woningbouw.

¹⁸ Kaartencollectie universiteit Amsterdam.

Figuur 11: Aanduiding van het onderzoeksgebied op de kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart) (1771-1778)¹⁹. Noorden is boven.

Het is pas in de 19de eeuw dat de kaarten als betrouwbaar instrument kunnen worden gebruikt. Uit deze periode stammen de vele gedetailleerde kadasterplannen tot op perceelsniveau bruikbare informatie bieden.

Figuur 12: Detail uit plattegronden van Losson²⁰, 1846 en Scheepers Alois, 1887. Noorden is telkens links.

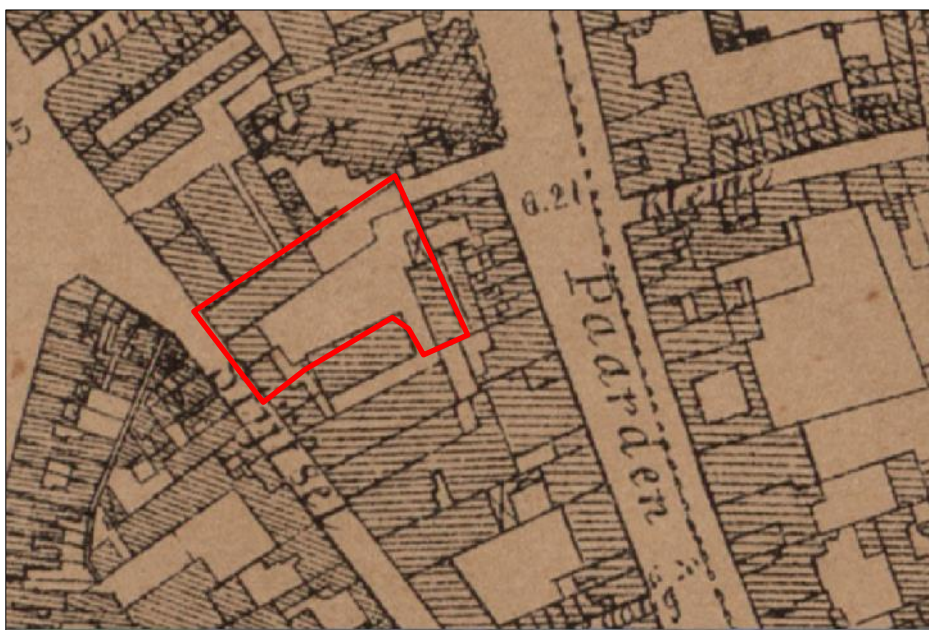
Hierboven worden twee uitsneden uit 19de eeuwse stadsplattegronden weergegeven. Links is er de kaart van Losson uit 1846 en rechts die van Scheepers-Alois uit 1887, een verschil van ca. 40 jaar tussen beide edities. Het noorden is telkens naar links. Opvallend is in beide

¹⁹ www.geopunt.be

²⁰ Tijds 2007, 103

gevallen dat de onderzoekslocatie quasi leeg is. Buiten een pand tegen de huidige Stijfselrui (straat) en een stuk boven de voormalige gracht (in stippellijn weergegeven op de kaart van Losson) is er weinig andere bebouwing. De plattegrond van de naastgelegen kerk is in beide gevallen duidelijk zichtbaar. Er kan enkel worden gesteld dat de bebouwing die kon vastgesteld worden op de 16de en 17de eeuwse kaarten hier is verdwenen, zoals op de kaart van Ferraris ook reeds zichtbaar was. Ook onderling zijn er weinig verschillen tussen beide kaarten.

Een laatste kaart geeft de situatie weer aan het begin van de 20ste eeuw. Op deze kaart uit 1908, waarbij de naastgelegen kerk zijn finale (en huidige) vorm krijgt, zien we dat de voorheen lege ruimte wordt volgebouwd met huizen en panden die geënt zijn op de huidige Stijfselrui. Het gaat vermoedelijk om woonhuizen langs de straat, met daarachter opslagplaatsen.

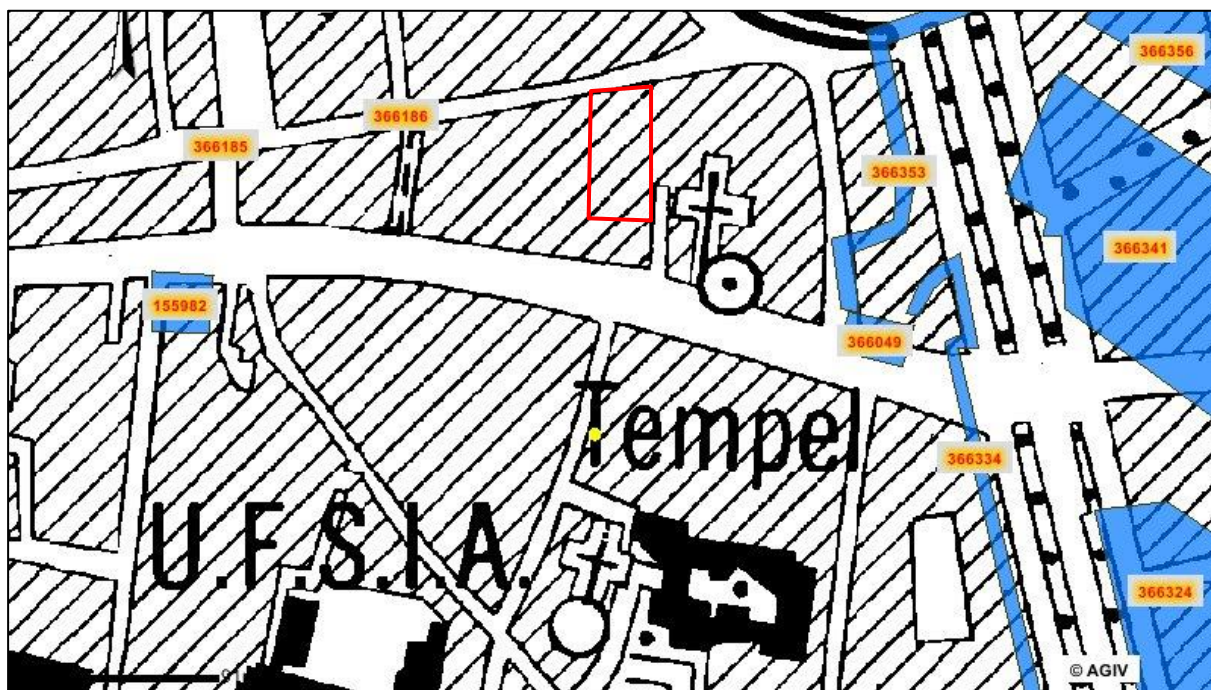

Figuur 13: Uitsnede uit het plan van Royers, 1908. Noorden is links.

Wanneer de huidige en te slopen bebouwing werd opgetrokken is niet geheel duidelijk, maar situeert zich vermoedelijk in de jaren 60-70 van vorige eeuw. Hierbij werd een groot deel van het terrein onderkelderd.

2.2.3 Archeologische gegevens

Om de archeologische waarde van de onderzoekslocatie in te schatten wordt gekeken naar het gekend archeologisch erfgoed in de directe omgeving. Een handig hulpmiddel hierbij is de Centrale Archeologische Inventaris, een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen.

Figuur 14: CAI-kaart van het plangebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving²¹

Voor het onderzoeksgebied zelf zijn er nog geen vondsten gekend. Ten westen van de te onderzoeken site staan de locaties 366185 en 366186 aangegeven, welke overeenkomen met de *Hessenbrug* en *Brug 3*. Het zijn restanten van een brug uit de 16^e eeuw, gekend via het Plan van Virgilius Bononiensis. Op dat plan werd ook echter een brug weergegeven die de Ulrikstraat verbond met de Stijfselrui en waarvan dus resten binnen de onderzoekslocatie kunnen gelegen zijn.

Verder is er ten westen, aan de Paardenmarkt 34-36, de locatie 155982, gekend als structuur 155566. Bij de prospectie zijn hier sporen uit de 15^e eeuw aangetroffen. Het ging om sporen van het godshuis (van de kapel zelf werden geen sporen aangetroffen), naast 19^e-eeuwse restanten.

Ten (noord)oosten van het plangebied zijn locaties 366353, 366049 en 366334, gekend als structuren 366353, 366049 en 366334, aanwezig. Het gaat hier om verdedigingselementen, respectievelijk *Vestingsmuur 2*, *Rode poort* en *Stadsvest 7* genoemd. Deze zijn ook gekend door middel van de cartografie.

Verder in het noordoosten van het plangebied is er de locatie 366356, gekend als structuur 366356 (*Spaanse Vest 16*). Bij de oprichting van het Batavia-building op het bouwblok tussen

²¹ Centraal Archeologische Inventaris.

de Amsterdam-, Batavia- en Nassaustraat kwamen hier resten van 16^e-eeuwse verdedigingselementen aan het licht. Deze maakten deel uit van de stadsomwalling tussen de Slijkpoorten en het St.-Laurensfort, en van de stadsomwalling tussen de Slijkpoort en het noordoostelijk hoekbastion.

Ten oosten van het plangebied zijn er ook nog locaties 366341 en 366324, gekend als structuren 366341 en 366324 (*Spaanse Vest 12* en *Spaanse Vest 11*). Dit zijn restanten van verdedigingselementen, namelijk een omwalling, wederom gekend via de cartografie (Le Beau Plan, Vuillaume).

Net ten zuiden van de van de Paardenmarkt werd in 2013 een archeologische opgraving uitgevoerd aan de Kleine Kauwenberg²². Archeologen van BAAC bvba onderzochten er een oppervlakte van ca. 400m². Bovenop enkele ophogingspakketten, ten vroegste te dateren in de 14de eeuw, werden enkele woningen (of delen ervan) aangetroffen. Deze waren te dateren aan het begin van de 16de eeuw-17de eeuw. Ook recentere structuren (voornamelijk voor afwatering) uit de 19de-20ste eeuw kwamen aan het licht.

Ook de dienst archeologie stad Antwerpen zelf voerde reeds verschillende opgravingen uit in de omgeving. Zo waren er onder andere in de directe omgeving de opgravingen aan het Falconplein en op Klapdorp. Dichterbij werd in 2011 voerde de stadsarcheologische dienst tevens een grootschalige opgraving uit aan de Paardenmarkt 34-36, ook voor L.I.F.E. nv.

2.3 Verwachtingen

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal, de diverse archeologische vondstmeldingen en reeds uitgevoerde onderzoeken in de nabije omgeving kan gesteld worden dat de kans op het aantreffen van archeologisch interessante en relevante sporen binnen het plangebied heel groot is. De besproken site aan de Stijfselrui/Paardenmarkt was vermoedelijk in de late middeleeuwen reeds in gebruik en bebouwd. Op basis van de geraadpleegde plattegronden moeten de eerste sporen van bebouwing rond het midden van de 16de eeuw verwacht worden. Het gaat hierbij om resten van woningen en een eventuele brug over de stadsgracht.

Voor de eventuele oudere perioden zijn geen bronnen voorhanden, maar dit sluit niet uit dat er geen sporen uit deze periodes kunnen worden aangetroffen.

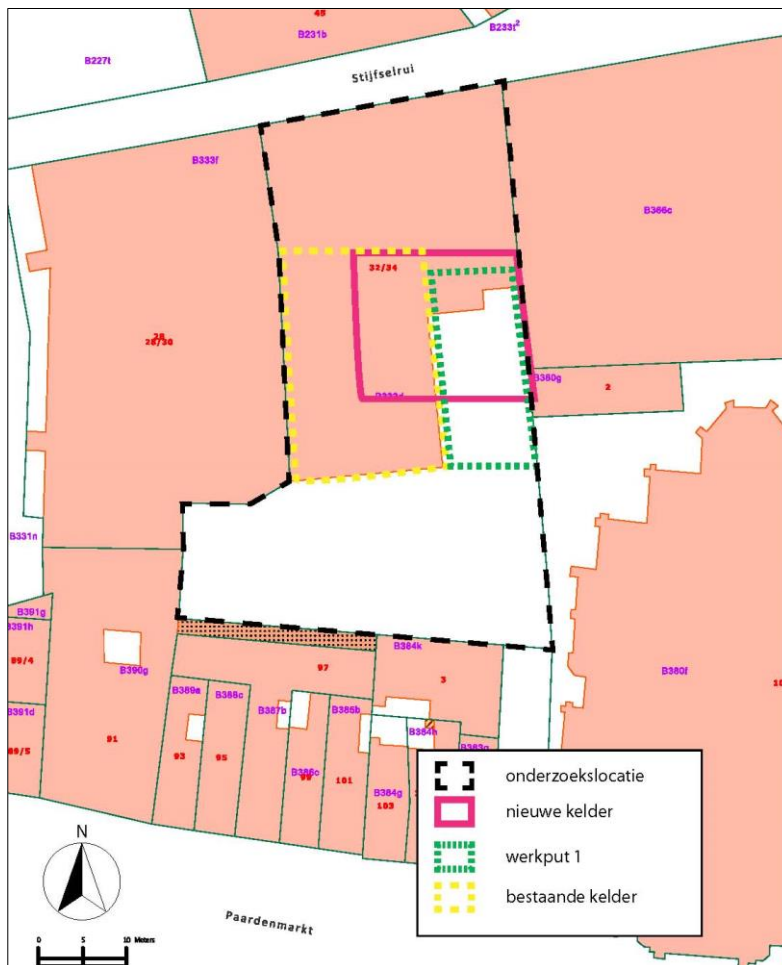
De enige manier om hierover informatie in te winnen is door een archeologisch veldonderzoek.

²² Janssens, 2014.

3 Veldwerk

Het veldwerk bestond uit twee delen. Enerzijds was er de ontgraving van de nieuwe kelderruimte, deels binnen (125m²) en deels buiten (140m²) de footprint van een reeds bestaande parkeerkelder, anderzijds was er de archeologische begeleiding van de sloop en het weghalen van de verharding op het terrein (ca. 960m²). De verwachting dat er bij deze laatste werkzaamheden archeologische sporen zouden worden aangetroffen, was echter relatief laag, gezien het om een heel beperkte uitgraving ging.

Het gehele project werd gefaseerd uitgevoerd. Dit had alles te maken met de verschillende bouw- en sloopvergunningen. In oktober van 2013, voor de sloop van de bebouwing, kon reeds een deel van de toekomstige kelder (ca. 265m²) worden uitgegraven en archeologisch onderzocht. Het ging hierbij om een oppervlakte van ca. 140m². De overige vierkante meters van de toekomstige kelder konden pas worden onderzocht na de sloop van de opstaande bebouwing. Dit vond plaats in augustus 2014. Hieronder wordt een plan getoond met daarop de schematische weergave van de fasering en de toekomstige versterking.

Figuur 15: Overzicht onderzoekslocatie met de verschillende bestaande kelder/toekomstige kelder en de ligging van werkput 1.

De archeologisch relevante sporen en resultaten werden alle aangetroffen in werkput 1. Deze werkput was gesitueerd binnen de contouren van de toekomstige kelderruimte en op een niet recent onderkelderd deel (zie plan). Tijdens de 2de fase van het veldwerk werd de zone onderzocht die binnen de bestaande parkeerkelder gesitueerd was. In een tweede fase (augustus 2014) werd het verwijderen van de bestaande keldervloer, na de sloop van het opstaande gebouw, archeologisch begeleid. Dieper graven hoefde verder niet, daar de toekomstige keldervloer op bijna hetzelfde niveau als de voormalige zou komen te liggen. Eventuele archeologische sporen zouden hierbij dus niet worden geraakt. Bij het verwijderen van deze parkeerkelder-vloer werd niets relevants aangetroffen en bleek dat ook onder de vloer de bodem reeds was geroerd tijdens de werkzaamheden in vorige eeuw.

Figuur 16: De bestaande parkeerkelderruimte na sloop van de gebouwen.

Na de uitvoering van de eerste fase van het uitgraven van de toekomstige kelder werd, in overleg met de dienst archeologie stad Antwerpen, besloten dat een verdere begeleiding van het afgraven van de toplaag niet meer nodig was. De aangetroffen resten waren immer van een danig recente aard en daarenboven wordt er in het nieuwbouwplan van uitgegaan om alles buiten de nieuwe kelder te gaan ophogen. In het verder rapport zal ook blijken dat de archeologisch relevante sporen zich een heel stuk dieper onder maaiveld bevonden. Het archeologisch verhaal zal zich daarom enkel toespitsen op werkput 1.

Het afgraven gebeurde steeds onder begeleiding van minstens één archeoloog. In de werkput van fase 1 werden 4 vlakken aangelegd. De graafwerken werden uitgevoerd door een kraan van 18/21 ton met gladde graafbakken. De aangetroffen sporen werden, indien mogelijk, volledig vrijgelegd, gefotografeerd, beschreven en ingemeten met behulp van een Robotic Total Station (RTS). Gebruik makend van het programma Autocad werden de ingemeten gegevens verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk plan.

Van de aangetroffen vloerniveaus werd een verticale foto genomen met verankerde punten (die met behulp van RTS werden ingemeten). Aan de hand van deze foto werden de vloerniveaus ingetekend. Vondsten werden per spoor ingezameld en gelabeld.

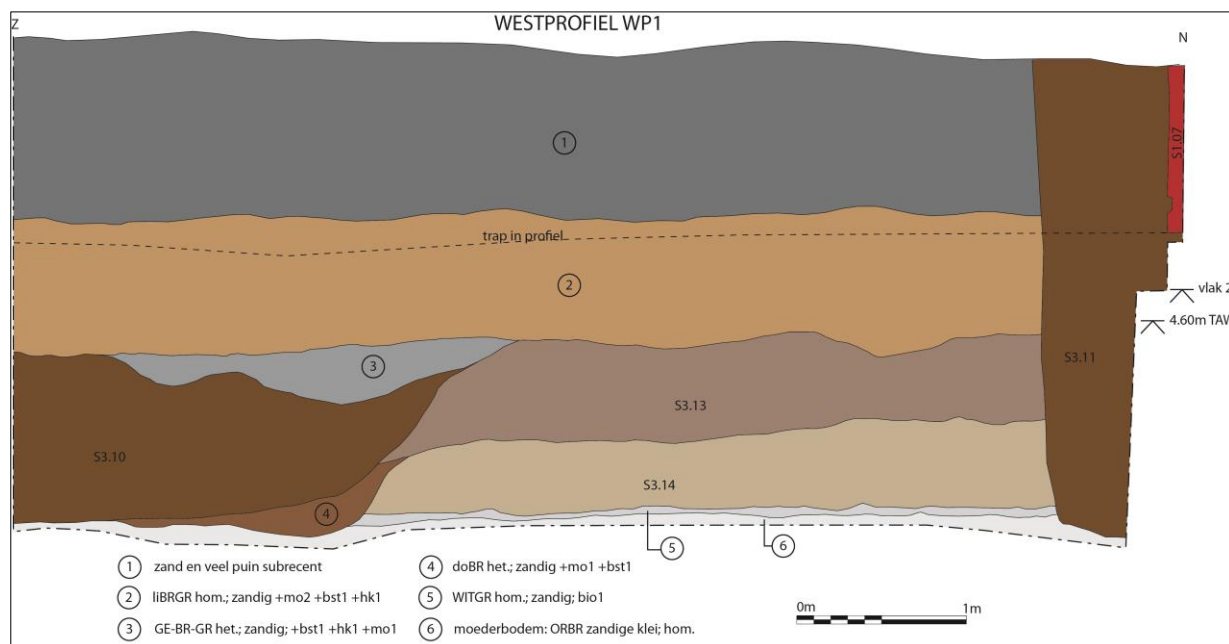
3.1 Stratigrafie in werkput 1

Het stratigrafische beeld van de site wordt beschreven aan de hand van de profielen die werkput 1 werden gedocumenteerd. Bij de overige begeleidende werkzaamheden werd, net als bij het sporenverhaal, hieromtrent geen relevante info verkregen.

Ten opzichte van het huidige maaiveld (ca. 6m60 TAW) bevond de top van de moederbodem (oranjebruine, sterk zandige klei) zich meer dan 3 meter lager (ca.3m40 TAW). Er werd m.a.w. in de afgelopen eeuwen veel grond opgevoerd en/of deels vergraven. We zullen verder zien dat het niveau van de moederbodem ongeveer gelijk komt met de hoogte van de funderingen en keldervloeren van de 16de eeuwse huizen.

Vondsten uit de laag net boven de moederbodem (S3.14 in *Figuur 17*) wijzen op een datering ten vroegste vanaf de 15de eeuw en eerder in de 16de eeuw. De oudste hier opgegraven bakstenen sporen, muren en vloeren doorsneden deze laag en zijn dus van een relatief jongere datum.

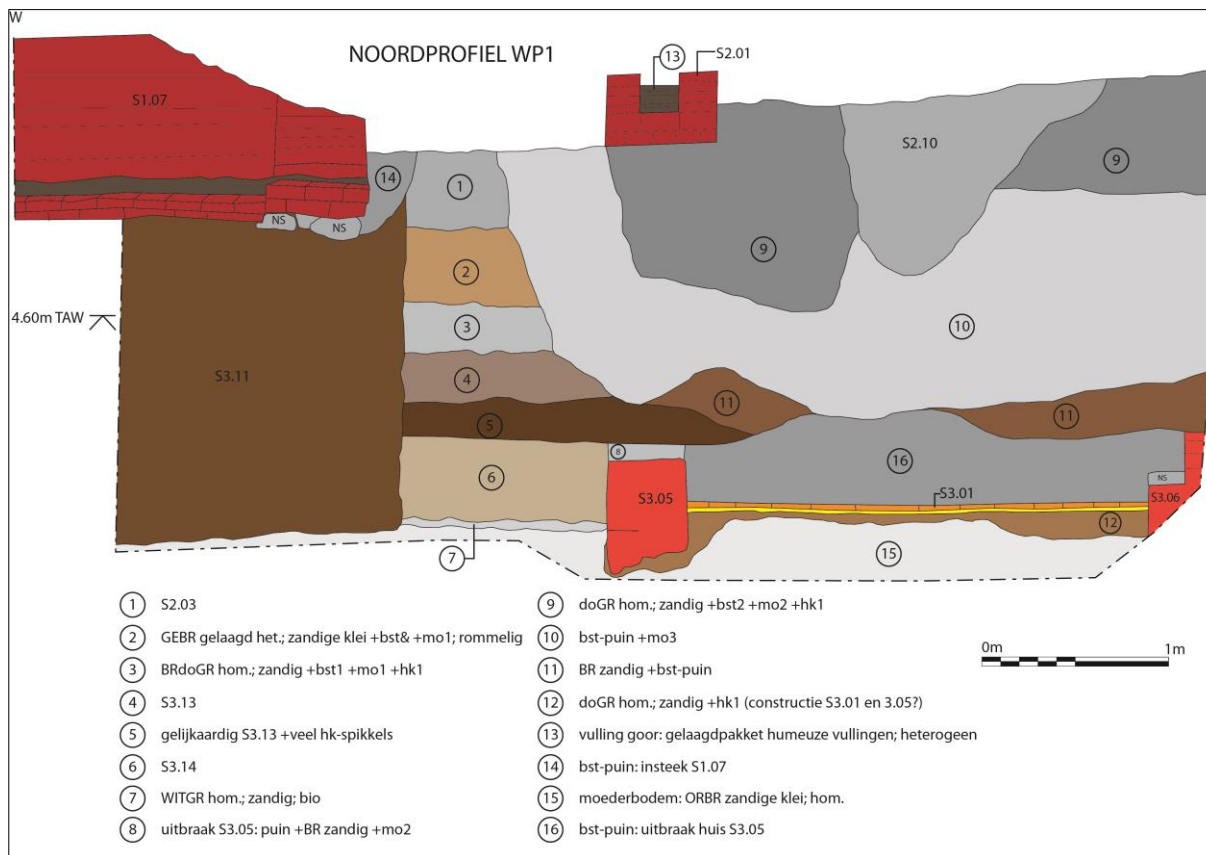
Bovenop dit oudste pakket bevonden zich slechts een 4-tal opgebrachte zandige lagen, vermengd met veel puin, die in verband kunnen worden gebracht met het ophogen van het terrein in een periode vanaf de 17de tot en met de 19de eeuw. De ophogingspakketten werden op hun beurt weer afgedekt door een 19de-eeuws verhard loop-niveau (zie 3.2 sporenverhaal), met daar direct boven een 20ste eeuwse asfaltlaag.

Figuur 17: Deel van het westprofiel in werkput 1.

In het noordprofiel (zie *Figuur 18* en bijlage 8.3 voor de locatie) is ook duidelijk te zien dat de vermoedelijk 16de eeuwse huizen gesloopt werden tot net boven het niveau van de keldervloeren. Wanneer is niet geheel duidelijk, maar een in de 17de-18de eeuw dateerbare laag (S3.13) gaat over de gesloopte muurresten heen.

Net voorafgaand aan de 19de eeuwse bouwactiviteiten hebben eveneens grote bodemverstorende werkzaamheden plaatsgevonden.

Figuur 18: Noordprofiel in wp1.

De bodemkundige en geomorfologische opbouw van de onderzoekslocatie kon op basis van dit archeologisch onderzoek niet in detail worden onderzocht. Het vrijgegraven deel ongestoorde moederbodem was immers minimaal en diepteprofielen of grote coupes waren niet nodig en bijgevolg niet uitgevoerd. Ook was de toekomstige bodemverstoring niet meer dan de opgravingsdiepte.

3.2 Sporen en structuren werkput 1.²³

Al heel snel na de start van de ontgraving, namelijk bij het verwijderen van de recente asfalt laag, bleek dat deze niet meer was dan een dunne afdekking van een oudere verharding. Net onder die huidige verharding werd namelijk een 19de eeuwse kassei-laag aangetroffen.

Figuur 19: Overzicht van vlak 1 met de kassei-laag. Foto richting noorden.

Zoals in bovenstaande figuur duidelijk blijkt, werd het volledig oppervlak bedekt met de uit het huidige straatbeeld verdwijnende, maar alom gekende zandstenen kasseien. Het niveau van deze bestrating bevond zich op ca. 6m40 TAW (maaiveld ca. 6m60).

Het geheel werd onderverdeeld in verschillende kasseistroken. Elke strook was opgebouwd uit stenen van min of meer dezelfde afmetingen. Er waren twee stroken (S1.02 en 1.10) met stenen van relatief groot formaat, nl. 20x13x13cm. De sporen S1.01, S1.06 en S1.19 waren daarnaast opgebouwd uit kasseien met een kleinere gemiddelde afmeting, nl. 14x9x9cm. De stroken werden in twee gevallen van elkaar gescheiden door een 30cm breed gecementeerd gootje (S1.05 en 1.09) In andere gevallen werd de scheiding gemaakt door een rij haaks geplaatste kasseien.

Het vlak werd van noord naar zuid doorsneden door een uitbraakspoor (S1.18) wat later, bij het verdiepen naar een volgend archeologisch niveau, een centrale afvoergoot bleek te zijn.

²³ Voor de veldplannen wordt verwezen naar bijlage 8.4 t/m 8.7

Vermoedelijk was deze goot (S2.01) afgedekt met natuurstenen dekplaten, die bij de sloop van het pand werden verwijderd om elders te kunnen recupereren. Dit wordt verondersteld, daar er nog een klein restant van de goot werd aangetroffen dat wel nog een natuurstenen dekplaat had.

Parallel aan de centrale goot werd aan weerszijden ervan een rij vierkante poeren aangetroffen. Het ging telkenmale om vier poeren die op regelmatige afstand van elkaar gelegen waren. De westelijke rij bestond, van noord naar zuid, uit de sporen S1.07, 1.11, 1.12 en 1.14. De oostelijke rij bevatte de sporen S1.04, 1.17, 1.16 en 1.15. De vierkante poeren hadden zijdes van 48cm en waren opgebouwd uit donkerrode bakstenen van 8x8,5x5cm en harde cementmortel. De standaardisatie in de afmetingen van het geheel, samen met de gebruikte materialen, deed in het veld al snel een relatief jonge datering vermoeden.

Aanvankelijk werd gedacht dat de aangetroffen verharding deel uitmaakte van een oud straatniveau, daar uit bovenstaand cartografisch onderzoek is gebleken dat de huidige Ulrikstraat vroeger helemaal doorliep tot de Stijfselrui. Wanneer die straat werd afgesloten, is niet achterhaald kunnen worden, maar de kaart van Ferraris toont echter reeds een doodlopend steegje. Het dichtmaken van de doorgang moet reeds in de loop van de 18de eeuw zijn gebeurd

Een eerste aanwijzing dat het hier niet om een straatniveau ging, was het feit dat, als de rooilijn van de nog bestaande bebouwen aan de westkant van de Ulrikstraat wordt doorgetrokken, de straat meer naar het oosten zou moeten liggen, ónder de huidige bebouwing van de Sint-Antoniuserkerk.

Een tweede argument tegen de straat-theorie waren de vierkante bakstenen poeren die op regelmatige afstand tussen de kasseien werden aangetroffen (zie figuur onder). De kasseien waren mooi afgewerkt tegen deze poeren aangelegd. De aanwezigheid van deze sporen doet een dragende constructie vermoeden. Bij het verdere verdiepen van het vlak zou later blijken dat deze poeren waren aangelegd tot op het niveau van de stabiele natuurlijke zandbodem of de oudere vloeren.

Figuur 20: Eén van de poeren.

Alle wijst op de aanwezigheid van een overdekte binnenplaats of fabriekshal. Op basis van het uiterlijk van het metselwerk wordt een datering in de 19de eeuw naar voren geschoven. Bij het verder bestuderen van kaartmateriaal, viel de oplossing plots op tafel. Op een brandverzekeringskaart van August Gervais uit het jaar 1898 is de interpretatie voor dit alles weergegeven.

Figuur 21: De onderzoekslocatie aangegeven op een uitsnede van de brandverzekeringskaart van A. Gervais

Ter hoogte van de werkput zien we een lange loods afgebeeld met binnen de contouren de tekst: 'Ecurie pr: 52 chevaux 1 ét: gr.'. Er stond m.a.w. op dat moment een stal voor 52 paarden met op de eerste verdieping een zolder (grenier). Op de tekening worden met kruisjes hoogstwaarschijnlijk de poeren weergegeven, waarvan er een aantal werden opgegraven.

De locatie met gebouwen was in die periode in bezit van de Hesse Natie ('Grande Cour Hesse Natie'). Deze Natie stond, zoals vele andere in het havengebied, in voor het transport van goederen. Voor het onderbrengen van de paarden die dit transport met kar verzorgden, was er een stal nodig en die stond klaarblijkelijk vanaf de late 19de eeuw (op de kaart van 1889 immers nog niet weergegeven) tot diep in de 20ste eeuw ter hoogte van de onderzoekslocatie.

Iets verderop aan het huidige Hessenplein staat nog steeds het "Hessenhuis", een in de 16de eeuw handelshuis met stallen en opslagplaats en de vermoedelijke voorloper van de stallen hier. De Hesse Natie bestaat vandaag de dag nog steeds al is deze nu onderdeel van een grotere Havengroep, Singapore Havengroep PSA. Het pand in de Stijfselrui, rechts van de onderzoekslocatie, draagt nog altijd het opschrift 'Hesse Natie' boven de toegangspoort.

Figuur 22: Eén van de poeren en de wijze van fundering.

Bij het verdiepen van het vlak werden, buiten de reeds vermelde afvoergoot (S2.01), geen relevante archeologisch sporen aangetroffen en bleek de ondergrond te bestaan uit allerlei puinpakketten en funderingen van de poeren. Er werd een niveau aangelegd op ca. 4m60 TAW waarbij er rondom de goot werd gegraven, daar die zich op een veel hoger niveau bevond (ca. 5m60 TAW).

Figuur 23: deel van de afvoergoot afgedekt met gerecupereerde natuursteenelementen.

Figuur 24: Overzicht van vlak 2. Centraal de afwateringsgoot. De grote donkere kuilen in het vlak zijn de constructiekuilen van de poeren. Foto richting noorden.

Er kon dus relatief snel worden verdiept naar een volgende archeologisch niveau. Op meer dan 3m onder het huidige maaiveld (ca. 3m60 TAW) werd een nieuw relevant archeologische vlak aangelegd. Tijdens het verdiepen werd hierbij geen enkel spoor aangetroffen. Duidelijk was dat het terrein in de loop der tijd grondig was geroerd. Net op het punt dat bijna werd besloten om het verdiepen te staken, in het licht van de verstoringsdiepte voor de toekomstige kelder, kwam echter muurwerk tevoorschijn.

Bij het volledig verwijderen van de ophoogpakketten werd over bijna het gehele vlak een verzameling muren en vloeren aangetroffen die al snel werd geïnterpreteerd als de kelderverdiepingen van een huizenrij. Het geheel bestond uit een aaneengesloten bouwblok, met maar liefst 5 afzonderlijke vloerniveaus, telkens horizontaal gescheiden door gelijkaardig muurwerk²⁴. Dit muurwerk, S3.05 - 3.07 - 3.08 - 3.09 en 3.16 was telkens 2-steens breed, opgebouwd uit rode bakstenen met afmetingen 18x8x4cm en samengehouden met een harde kalkmortel. Hier en daar werd ook gebruik gemaakt van grotere brokken gerecupereerd muurwerk. De zijgevels of tussenmuren waren telkens koud tegen de achtergevel, S3.05, aangebouwd. De muren waren tot bijna op dezelfde hoogte van de vloerniveaus (ca.3m60 taw) gesloopt. Enkel ter hoogte van de vloer S3.01 (in het noordprofiel) werd een hoogste waarneming gedaan van 3m76 taw bij S3.05, de achtergevel. Verder werd er geen opgaand muurwerk aangetroffen. De achtergevel betrof een continue muur, wat bewijst dat de verschilde kelderniveaus, en de daaraan gekoppelde de opstaande huizen, binnen eenzelfde bouwfase werden opgetrokken.

Zoals reeds aangegeven vormden de tussenmuren en achtergevel vijf afzonderlijke (er werd nergens een doorgang in het muurwerk aangetroffen) kelderruimtes: S.3.01 – 3.02 – 3.03 – 3.04 en 3.15.²⁵ De voorgevel langs de voormalige straatzijde (voorloper Ulrikstraat) kon, in tegenstelling tot de achtergevel niet worden vrijgelegd. Deze bevond zich namelijk meer richting oosten, onder de putwand en het belendende gebouw. Het was dus niet mogelijk om de exacte afmetingen van de ruimtes te bepalen. Drie kelderruimtes werden over de volledige breedte opgegraven: kelder S3.01 - 3.02 en 3.03, met een respectievelijke breedte van 4,60m, 4,40m en 4,60m²⁶. De kelders S3.04 en 3.15 werden slechts deels opgegraven, waardoor een breedte niet kon worden vastgesteld, maar vermoed wordt dat dit niet veel zal afwijken. De maximale opgemeten diepte van de ruimtes bedroeg 3,50m, dit in kelder S3.03.

²⁴ Dit vlak werd in twee fases opgegraven. Tijdens een eerste fase (oktober 2013) werden vier vloeren aangetroffen. Bij een tweede fase (augustus 2014) werd de noordelijke vloer aangevuld en daarbij een deel van een vijfde vloer aangetroffen. Er bestaan dus geen foto's van alle vloeren samen.

²⁵ de afzonderlijke kelderruimtes worden verder weergegeven met het spoornummer van de corresponderende vloer.

²⁶ van binnenkant muur tot binnenkant muur.

Figuur 25: Overzicht van het derde vlak, met daarin de verschillende muren en vloeren. Foto richting noorden.

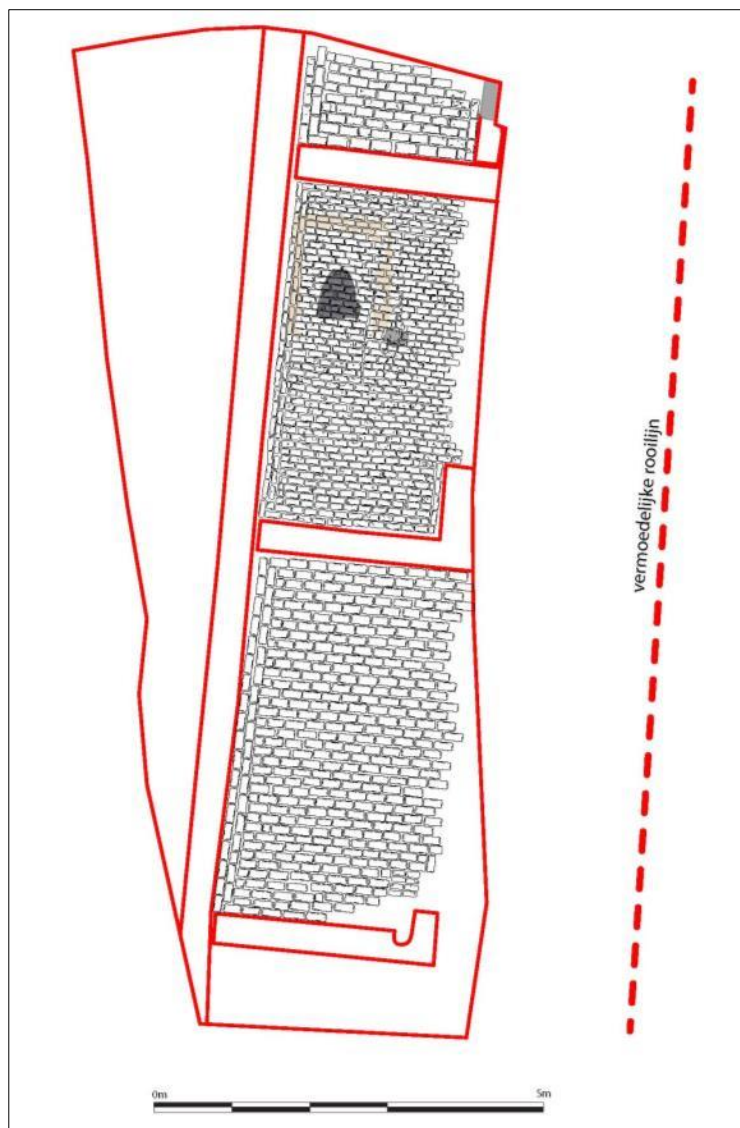
Wanneer de rooilijn van de nog bestaande huizen langs de Ulrikstraat, ten zuiden van de onderzoekslocatie, denkbeeldig wordt doorgetrokken (zie fig. 26), kan worden vastgesteld dat de oorspronkelijke breedte van de hier deels opgegraven huizen ongeveer 5m80 moet zijn geweest.²⁷

Bij de ruimtes waarvan de breedte kon worden vastgesteld, viel het op dat kelder 3.02 smaller was dan de andere. Niet alleen in de breedte was deze ruimte afwijken, ook in het gebruik van de vloertegels werd hier een verschil ten opzichte van de rest opgetekend. Daar waar alle vier de andere keldervloeren waren opgebouwd met gebakken plavuizen met afmetingen 24/25x12x3cm, werden in kelderruimte 3.02 bakstenen van 18,5x8x4 gebruikt. Een opmerkelijk kleiner formaat. In beide gevallen werd gebruik gemaakt van hetzelfde type

²⁷ Van buitenkant muur tot buitenkant muur en ervan uitgaande dat de huidige rooilijn overeenstemt met de toenmalige rooilijn, wat niet onwaarschijnlijk is.

mortel, namelijk een harde kalkmortel. De vloeren waren op hun beurt telkens gefundeerd op een 2-3cm dikke, zandige vlijlaag met mortelbrokken.

Het metselverband van de vloeren was ook overal gelijk: parallel aan de achtergevel telkens 2 rijen plavuizen (of bakstenen bij 3.02) met haaks daarop, over het gehele oppervlak van de vloer, parallelle rijen in halfsteensverband.

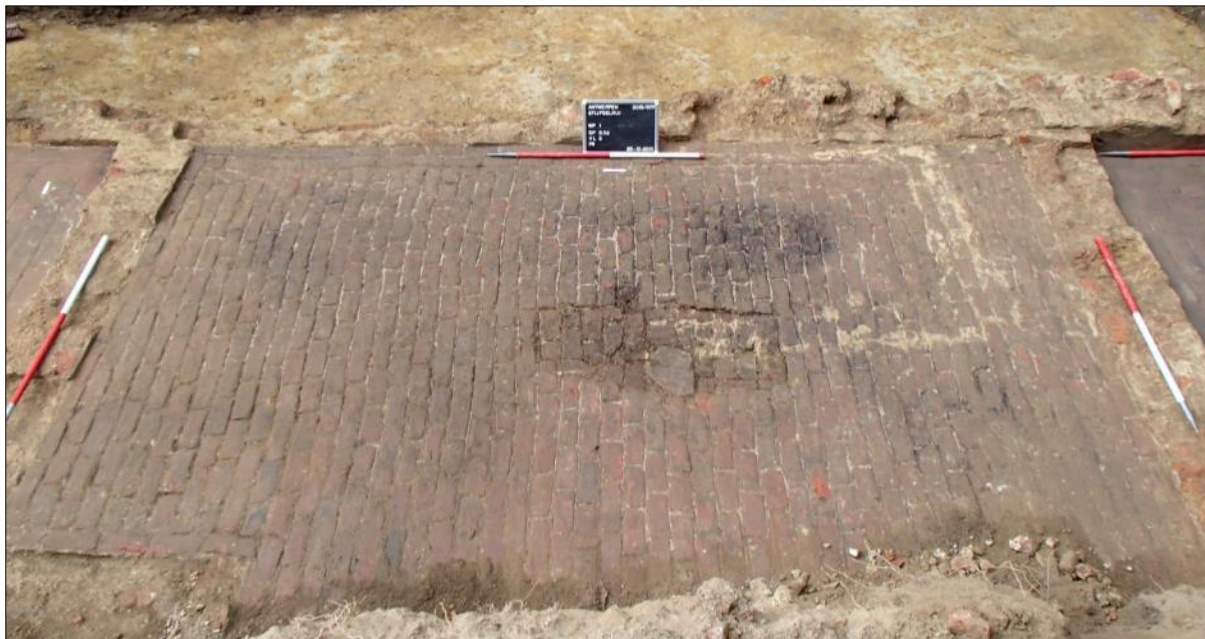

Figuur 26: de ingetekende vloeren 3.01 - 3.02 en 3.03 (na de eerste fase). Noorden is boven.

Binnen de kelder S3.02 werden nog enkele interessante waarnemingen gedaan. Zo was er centraal een duidelijke verzakking in het niveau waarbinnen er zich tevens een brok natuursteen bevond. Hoogstwaarschijnlijk heeft met hier moeten ingrijpen om het verzakkend plafondgewelf te stutten of ondersteunen en werd er centraal in de kelderruimte een pijler geplaatst.

Verder werd net naast dit vermoedelijk steunpunt de mortelafdruk van een halfsteens muurtje opgemerkt. De rechthoekige plattegrond van ca. 1,5m op 1m, was open aan de

zuidkant en vertoonde centraal een donkere, vuile vlek. Een interpretatie als kolenhok wordt hier niet ondenkbaar.

Figuur 27: Zicht op vloer 3.02 met centraal de verzakking en daarnaast het mortelspoor. Foto richting westen.

Bij twee van de vijf kelderruimtes, 3.01 en 3.02, kon in de rechterbenedenhoek nog net een uitsprong in het muurwerk worden vastgesteld. Naar alle waarschijnlijkheid is dit telkens het restant van de trapfundering. Zo werd bij 3.01 zelfs nog een zandsteenfragment aangetroffen (S3.06) wat hoogstwaarschijnlijk (een deel van) de onderste trede moet zijn geweest.

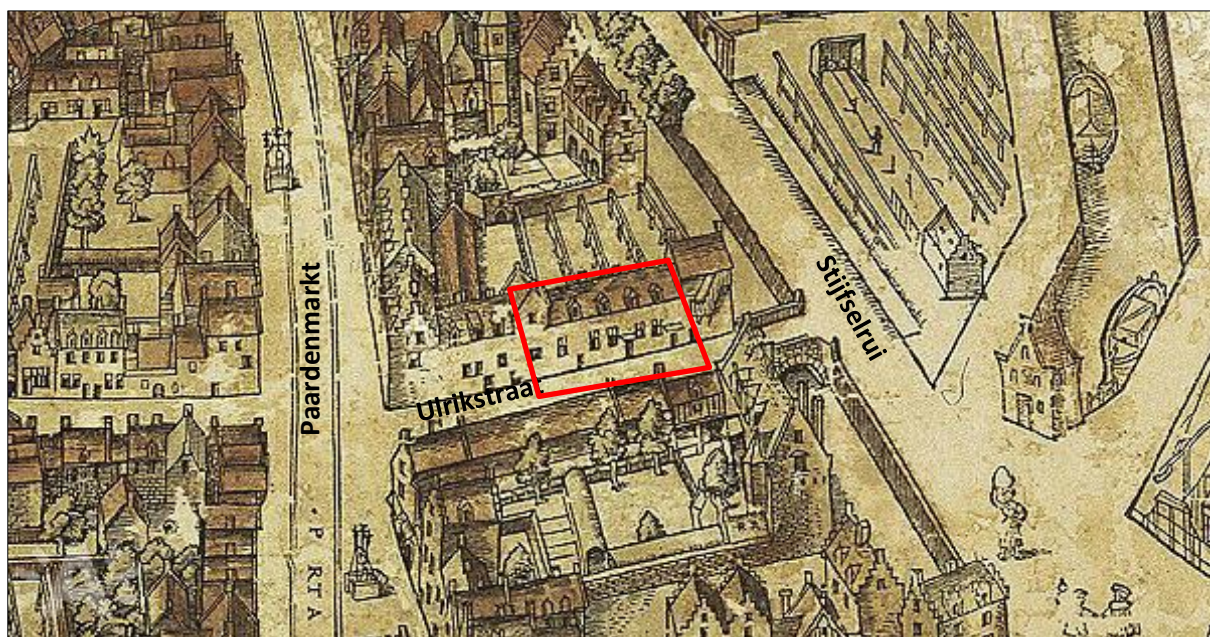

Figuur 28: Restant van de vermoedelijk onderste trede van de trap in kelder 3.01. Foto richting oosten.

Wat opviel was de diepte tot waarop deze sporen waren uitgebroken. Er werd weinig tot geen opstaand muurwerk aangetroffen. Tussen dit laat/post-middeleeuws niveau en het 19de eeuwse bevond zich zoals reeds vermeld een bijna 3m dik pakket aan puinlagen zonder

archeologisch relevante sporen. Naast de vraagtekens over de effectieve afmetingen van de kelderruimtes, en daaraan gekoppeld de opstaande huizen, is het door de diepgaande versterking ook niet duidelijk op welke hoogte het corresponderende straatniveau zich moet hebben bevonden. Naar alle waarschijnlijkheid lag dit niet op huidig maaiveld, anders zouden de kelderruimtes meer dan 3m hoog zijn geweest: 3m60 tegenover 6m65 TAW. Ook het 19de eeuwse loopniveau, van ca.6m40, overstijgt de normen. Indien we ervan uitgaan dat een kelder niet hoger was dan 2m en dat het toenmalige straatniveau even hoog lag, en vermoedelijk zelfs lager, dan het niveau van de gelijkvloerse verdieping, komen we tot de conclusie dat het toenmalige maaiveld dat zeker 1 tot 1,5m lager moet hebben gelegen dan vandaag de dag. Dergelijke accumulatie is helemaal niet vreemd in historische steden.

Uit de studie van het kaartmateriaal was reeds gebleken dat de voormalige Ulrikstraat helemaal doorliep tot aan de Stijfselrui. Op diverse plattegronden wordt een doorlopende bebouwing weergegeven. De aangetroffen vloeren en muren zijn met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid de kelderniveaus van de huizenrij die op de kaart van Virgilius Bononiensis uit 1565 duidelijk is afgebeeld. De gehele straatkant lijkt één aaneengesloten blok. Hoeveel huizen er hier precies staan weergegeven, is niet te achterhalen, maar het kunnen er gerust vijf of meer zijn.

Figuur 29: Detail uit de plattegrond van Antwerpen van Virgilius Bononiensis met aanduiding van het vermoedelijk aangetroffen bouwblok. Noorden is rechts.

Op basis van dit kaartbeeld worden de kelders in de 16de eeuw geplaatst. Het is natuurlijk niet 100% zeker, maar de plattegrond in manuscript van rond 1530, toont geen bebouwing op de onderzoekslocatie, waardoor men zou kunnen besluiten dat de gebouwen zijn opgetrokken tussen 1530 en 1565.

Ook op basis van vergelijkbare gemetselde structuren wordt tevens een datering in de 16de eeuw naar voren geschoven.

Als we de baksteenformaten van het muurwerk (18x8x4cm) nader bekijken en vergelijken met andere sites in Antwerpen komen we bij onder andere bij de opgraving Site A265 Falconrui- Falconklooster, waar een 16de eeuwse priesterij²⁸ en Site A210 Keizersbastion waar bakstenen van de Spaanse omwalling dezelfde afmetingen vertoonden.

Voor de vloeren kan de opgraving aan de Kleine Kauwenberg, uitgevoerd door BAAC bvba, een parallel worden aangetoond. Ook daar kwam een vloerniveau met roodbakken plavuizen van 24/25x12x3cm aan het licht.²⁹

Figuur 30: Het aangetroffen 16de eeuwse vloerniveau aan de Kleine Kauwenberg.³⁰

Het feit dat de plavuizen in kelder 3.02 afwijkende afmetingen hebben (18,5x8x4) doet vermoeden dat de oorspronkelijke vloer hier waarschijnlijk is vervangen. De rest van het bouwblok vertoont namelijk danig uniforme afmetingen en bouwmaterialen. Hiervoor werden tijdens het veldwerk echter geen aanwijzingen teruggevonden. Evenmin bij de aanleg van een controlevlak onder de vloeren (op ca. 3m20 TAW) waarbij de structuren werden verwijderd. De plavuizen werden vermoedelijk vervangen door het gangbare type bakstenen uit die tijd.

²⁸ Geysen 2009, 23

²⁹ Janssens, N., 23.

³⁰ Janssens, N., 23.

4 Vondstmateriaal

Tijdens de archeologische opgraving aan de Stijfselei werden, in tegenstelling tot andere stadskernopgravingen, relatief weinig vondsten verzameld. In totaal zijn 36 vondstnummers uitgeschreven voor hoofdzakelijk aardewerk, glas en dierlijk botmateriaal, met daarnaast ook 7 bouwmaterialmonsters (baksteen-plavuis). De kleinschaligheid van het onderzoek, maar zeker ook het ontbreken van vondstrijke contexten, zoals afval-, beer- of waterputten, kan als reden voor dit lage aantal worden gezien.

Het enige glasfragment (V21), bij de aanleg naar vlak 2 aangetroffen, betreft een fragment van een wit beker glas dat in de 19de eeuw wordt gedateerd.

Alle gerecupereerd botmateriaal is van dierlijk van oorsprong en betreft losse onbewerkte fragmenten.

Binnen de aardewerkgroep wordt het ensemble gedateerd tussen de 15de en de 19de eeuw. De meest relevante informatie kon worden gehaald uit het gerecupereerde materiaal uit twee lagen uit het profiel: S3.13 en 3.14. De eerste betreft een ophoogpakket dat interessant bleek, omdat de kelderstructuren door deze laag doorsnijden en relatief dus jonger zijn. De datering die aan deze, slechts een tiental, niet representatieve, scherven kon worden gegeven is 15de-16de eeuws. Een preciezere datering is niet mogelijk daar het om heel fragmentarische stukken gaat. Het betreft allemaal roodbakkend, geglazuurd aardewerk met een enkele grijsbakkende scherf die vermoedelijk als opspit moet geïnterpreteerd worden. De tweede laag, S3.14, is eveneens interessant omdat deze zich stratigrafisch boven de muur- en vloer resten bevond. Het gerecupereerde materiaal uit deze laag wordt in de 16de-17de eeuw geplaatst. Ook hier betreft het roodbakkende keramiek met een paar scherven Duits steengoed.

Verder werden in de vele puinlagen vooral 18de en 19de eeuwse aardewerkvondsten gedaan.

In de Bijzondere Voorwaarden is een stelpost voor conservatie van kwetsbare artefacten en natuurwetenschappelijk onderzoek voorzien van €5000. Na afronding van het veldwerk werd duidelijk dat er geen aanspraak zal worden gemaakt op dit budget. Zoals boven reeds beschreven, kwamen geen sporen in aanmerking tot monsternamen voor enig natuurwetenschappelijk onderzoek (macroresten-analyse / pollenonderzoek / C14-datering / dendrochronologie / ...).

5 Besluit

Het archeologisch onderzoek aan de Stijfselrui 32-34 te Antwerpen heeft, ondanks de kleinschaligheid van de ingreep, toch enkele mooie archeologische resultaten opgeleverd.

Het is gebleken dat de terreinen tussen de huidige Paardenmarkt en Stijfselrui pas in de loop van de 16de eeuw sporen van permanente bewoning zien verschijnen. Het gaat om een woonblok van minstens 5 rijhuizen, die op basis van de uitgevoerde kaartstudie en het veldwerk, vermoedelijk rond het midden van die eeuw opgetrokken is.

In de loop van de 18de eeuw werden de panden waarschijnlijk gesloopt tot net boven de keldervloeren, m.a.w. relatief diep onder het toenmalige en huidige maaiveld. Waarom deze verstoring zo diep reikte is onduidelijk, er werden immers geen sporen of structuren aangetroffen die dit kunnen verklaren. De aangetroffen 19de eeuwse resten van een paardenstal bevonden zich net onder het huidige maaiveld, wat aantoonde dat er een metersdik ophogingspakket aanwezig was tussen de 16de eeuwse en 19de eeuwse sporen.

Op de historische kaarten zien we dat vanaf de 18de eeuw tot aan het eind van de 19de eeuw de onderzoekslocatie grotendeel onbebouwd was. Ook werden op de oudere kaarten binnen het plangebied o.a. droogramen en een brug over de oude Stijfselrui afgebeeld. Hiervan werden echter geen resten van teruggevonden, deels door de diepe verstoring van de 20ste eeuwse parkeerkelder en deels omwille van de beperkte ontgravingsdiepte van het overgrote deel van het terrein.

Als laatste worden de In de Bijzondere Voorwaarden opgestelde onderzoeksvragen beantwoord.

- *Zijn er grondsporen aanwezig en wat is de aard, bewaringstoestand, verspreiding en datering ervan?*

Ja, er werden grondsporen aangetroffen. Voor een beschrijving van de aard, bewaringstoestand, verspreiding en datering word verwezen naar hoofdstuk 4.

- *Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang?*

Er werden diverse structuren aangetroffen. Enerzijds gaat het om 16de eeuwse kelderniveaus en anderzijds werden sporen van een 19de eeuwse paardenstal aangetroffen. Voor een uitvoerige beschrijving over hun aard wordt verwezen naar hoofdstuk 4.

- *Is er een archeologisch niveau onder de huidige kelder?*

Bij het verwijderen van de betonnen vloer van de huidige kelder is gebleken dat onder dit niveau de bodem ook nog bijna 1m was verstoord bij de aanleg van de betreffende kelder. Er bevond zich dus geen archeologisch niveau.

- *Wat is de relatie met het omliggende stedelijk historisch landschap?*

De 16de eeuwse kelderverdiepingen behoorden toe aan een huizenblok dat werd opgetrokken in de 16de eeuw. Voor die tijd was het terrein hoogstwaarschijnlijk onbebouwd, wat overeen zou kunnen komen met het feit dat na de 3de stadsuitbreiding eerst de hoofdassen en niet de straatjes als de Ulrikstraat werden bebouwd.

De 19de eeuwse structuren passen in het grotere verhaal van de groei van de Antwerpse haven, waarbij vrije ruimtes binnen de stad worden ingevuld door bedrijven die binnen de havenhandel ageren.

- *Wat is de bodemopbouw en -ontwikkeling ter hoogte van het bouwblok*

Over de natuurlijke bodemontwikkeling kan helaas niet veel worden gezegd. De archeologische ingrepen waren te ondiep om hier informatie over te verzamelen.

- *Stemmen de resultaten overeen met wat we kennen uit de cartografische bronnen?*

De opgegraven resten kunnen bijna naadloos worden gekoppeld aan wat de cartografische bronnen aangeven.

6 Bibliografie

GHEYSEN K. 2009: Archeologisch onderzoek naar het Falcontinnenklooster, *Rapporten van het stedelijk informatiecentrum archeologie en monumentenzorg* 5, Antwerpen.

LOMBAERDE, P., 2011: *Antwerpen versterkt 2. Visievorming over heraanleg en hergebruik van omwallingen, forten en fortengordels*. UPA.

JANSSENS, N. 2014: Archeologische begeleiding/opgraving Antwerpen, Kleine Kauwenberg, "Huis van de student", *BAAC Vlaanderen rapport 101*.

VANES, J., 2014, *Antwerpen, Sint-Antonius van Paduakerk; De Geschiedenis*. Toerisme Pastoraal Antwerpen vzw; http://topa.be/microsite/topa_nl/content.php?ID=21639&VV485ZE=1

VOET, L., ASAERT, G., SOLY, H., VERHULST, A., DE NAVE, F en VAN ROEY, J., 1978, *De stad Antwerpen van de Romeinse Tijd tot de 17de eeuw. Topografische studie rond het plan van Virgilius Bononiensis 1565*. Historische Uitgaven Pro Civitate, Reeks in-4°, Nr. 7.

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2014a: *Kleurenorthofoto's* [online], <http://www.geopunt.be>.

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2014: [online], <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#>.

DOV VLAANDEREN 2014: Databank Ondergrond Vlaanderen [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>.

KAARTENCOLLECTIE UNIVERSITEIT AMSTERDAM, <http://dpc.uba.uva.nl/kaartencollectie>

7 Lijst met figuren

<i>Figuur 1: Situering van het onderzoeksgebied op de orthofoto</i>	1
<i>Figuur 2: Situering onderzoeksgebied op de kadasterkaart</i>	2
Figuur 3: Het plangebied (in rood) op de kwartairgeologische kaart.	5
Figuur 4: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart	6
Figuur 5: schematische voorstelling Antwerpen na de 3de stadsuitbreiding.....	7
Figuur 6: Uitsnede uit de kaart van Horebout. In rood de situering van de onderzoekslocatie, in blauw het verloop van de Stijfselrui. Noorden is links.....	9
Figuur 7: Uitsnede uit de plattegrond van Antwerpen in manuscript: links ca. 1530; recht een reproductie van 1930 (H. Diericks).....	10
Figuur 8: Stadskaart Antwerpen - Virgilius Bononiensis (1565).....	11
Figuur 9: Detail Stadskaart Antwerpen - Joan Blaeu (1649). Noorden is rechts.....	12
Figuur 10: Stadskaart Antwerpen - Johannes Jansonius (1657).....	13
Figuur 11: Aanduiding van het onderzoeksgebied op de kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart) (1771-1778). Noorden is boven.	14
Figuur 12: Detail uit plattegronden van Losson, 1846 en Scheepers Alois, 1887. Noorden is telkens links.....	14
Figuur 13: Uitsnede uit het plan van Royers, 1908. Noorden is links.	15
Figuur 14: CAI-kaart van het plangebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving	16
Figuur 15: Overzicht onderzoekslocatie met de verschillende bestaande	18
Figuur 16: De bestaande parkeerkelderruimte na sloop van de gebouwen.....	19
<i>Figuur 17: Deel van het westprofiel in werkput 1</i>	20
<i>Figuur 18: Noordprofiel in wp1</i>	21
Figuur 19: Overzicht van vlak 1 met de kassei-laag. Foto richting noorden.	22
Figuur 20: Eén van de poeren.	24
Figuur 21: De onderzoekslocatie aangegeven op een uitsnede van de brandverzekeringskaart van A. Gervais.....	24
Figuur 22: Eén van de poeren en de wijze van fundering.	25
Figuur 23: deel van de afvoergoot afgedekt met gerecupereerde natuursteenelementen.....	26
Figuur 24: Overzicht van vlak 2. Centraal de afwateringsgoot. De grote donkere kuilen in het vlak zijn de constructiekuilen van de poeren. Foto richting noorden.	26
Figuur 25: Overzicht van het derde vlak, met daarin de verschillende muren en vloeren. Foto richting noorden.....	28
Figuur 26: de ingetekende vloeren 3.01 - 3.02 en 3.03 (na de eerste fase). Noorden is boven.....	29
Figuur 27: Zicht op vloer 3.02 met centraal de verzakking en daarnaast het mortelspoor. Foto richting westen.	30
Figuur 28: Restant van de vermoedelijk onderste trede van de trap in kelder 3.01. Foto richting oosten.....	30
Figuur 29: Detail uit de plattegrond van Antwerpen van Virgilius Bononiensis met aanduiding van het vermoedelijk aangetroffen bouwblok. Noorden is rechts.	31
Figuur 30: Het aangetroffen 16 ^{de} eeuwse vloerniveau aan de Kleine Kauwenberg.	32

8 Bijlagen

8.1 Lijsten

8.1.1 Sporenlijst

8.1.2 Vondstenlijst

8.1.3 Fotolijst

8.2 Kaartmateriaal

8.2.1 Sporen vlak 1

8.2.2 Sporen vlak 2

8.2.3 Sporen vlak 3

8.2.4 Sporen vlak 4

Bijlage 8.1.1. Sporenlijst

Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving (afmetingen, textuur, kleur, inclusies)	Spoorrelaties	Coupe J/N	Tekensvel	Datum
1.01	1	1	vloer/wegdek kasseien	meest 14x9x9, verder diverse afmetingen.	Stopt tegen S.1.03 en S.1.06 en S.1.08			23/10/2013
1.02	1	1	vloer/wegdek kasseien	meest 20x13,5x13,5, verder diverse afmetingen. Aan oostzijde grotendeels weggebroken				23/10/2013
1.03	1	1	muur	in lengte gelegd (gestrekt), na 1m in breedte gelegd orangerode bs 17,5x8,5x5. Hieronder telkens een rij dwars en een rij gestrekt naast elkaar. Muur is in verband met poer S.1.04 gemetseld. Spaarboog van rechtopstaande bs, 80 cm breed.	in het verlengde van S.1.08, tegen S.1.04			23/10/2013
1.04	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5; bakstenen in een rondje gelegd; blauwgrijze cementmortel; 48 op 48 cm	ligt in S.1.02, oversnijdt S.1.05			23/10/2013
1.05	1	1	goot	cement, breedte 30cm	ligt parallel aan S.1.09			23/10/2013
1.06	1	1	vloer/wegdek kasseien	meest 14x9x9, verder diverse afmetingen.				23/10/2013
1.07	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5; bakstenen in een rondje gelegd; blauwgrijze cementmortel; 48 op 48 cm; gefundeerd op kalksteen brokken recup; idem soortgelijke sporen	ligt in S.1.10, oversnijdt S.1.09			23/10/2013
1.08	1	1	muur	noordzijde bakstenen in lengte, 12x10x5, zuidzijde in lengte, na 1m in breedte gelegd orangerode bs 17,5x8,5x5	in het verlengde van S.1.03, tegen S.1.07			23/10/2013
1.09	1	1	goot	cement, breedte 30cm	ligt parallel aan S.1.05			23/10/2013
1.10	1	1	vloer/wegdek kasseien	meest 20x13,5x13,5, verder diverse afmetingen. Aan westzijde grotendeels weggebroken				23/10/2013
1.11	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5; bakstenen in een rondje gelegd; blauwgrijze cementmortel; 48 op 48 cm; aan de onderzijde breder.	ligt in S.1.10, oversnijdt S.1.09			23/10/2013
1.12	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5; bakstenen in een rondje gelegd; blauwgrijze cementmortel; 48 op 48 cm	ligt in S.1.10, oversnijdt S.1.09			23/10/2013
1.13	1	1	verstoring	verstoring in S.1.10, niet duidelijk of het een poer betreft	ligt in S.1.10			23/10/2013
1.14	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5; bakstenen in een rondje gelegd; blauwgrijze cementmortel; 48 op 48 cm	ligt in S.1.10, oversnijdt S.1.09			23/10/2013
1.15	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5; afwijkende legging van de bakstenen ten opzichte van overige poeren; blauwgrijze cementmortel; 48x48 cm	ligt in S.1.02, oversnijdt S.1.05			23/10/2013
1.16	1	1	poer	sterk verstoord	ligt in S.1.02, oversnijdt S.1.05			23/10/2013
1.17	1	1	poer	rode bs 18x8,5x5	ligt in S.1.02, oversnijdt S.1.05			
1.18	1	1	verstoring	uitbraak? Puinvulling				
1.19	1	1	vloer/wegdek kasseien	meest 14x9x9, verder diverse afmetingen.				23/10/2013
2.01	1	2	goot	orangerode/rode bs 17,5x7,5x4,5. Goot n-z met aftakking naar het oosten, bestaat uit aan weerszijden een rij dwars liggende bs. Hiervan 4 rijen, daaronder een rij bs op hun gestrekte kant, deze vormen de bodem van de goot. In het n-z lopende deel van de goot is hieronder een rij in de lengte liggende bs aanwezig. In het o-w lopende deel is deze rij als de bovenste 4. In het uiterste oosten is een afdeksteen bewaard; natuursteen schouwelement (recuperatie)				24/10/2013
2.02	1	2	goot	17,5x7,5x4,5. Een rij gestrekte bs aan weerszijden van een betonnen gootje 12 cm breed. Hieronder nog twee rijen dwarsliggende bs zichtbaar. Goot loopt af van west naar oost.				24/10/2013
2.03	1	2	kuil	lineair, br Zs1; puin, bs, recente afwateringssleuf				24/10/2013
2.04	1	2	kuil	bruin Zs1, puin, bs, insteek S.1.07 en S.1.08				24/10/2013
2.05	1	2	kuil	lbrgeel Zs1, puin; bs; insteek S.2.01				24/10/2013
2.06	1	2	kuil	Zs1 bruin; puin; bs; kuil van poer				24/10/2013
2.07	1	2	kuil	Zs1 bruin; puin; bs; kuil van poer				24/10/2013
2.08	1	2	kuil	dbr Zs1, bs, puin				24/10/2013
2.09	1	2	kuil	puinkuil onder S.2.01				24/10/2013
2.10	1	2	kuil	lbrgeel Zs1, puin; bs; insteek S.1.03 en S.1.04				24/10/2013
2.11	1	2	kuil	Zs1 bruin; puin; bs; kuil van poer				24/10/2013
2.12	1	2	kuil	Zs1 bruin; puin; bs; kuil van poer				24/10/2013
3.01	1	3	keldervloer	robst 24,5x12x?; harde zandmo; op platte kant; binnenzijde ommuring bezet met keiharde gr-wi mortel; symmetrisch patroon; tegen westel muur S.3.05 2rijen parallel; niveau iets lager dan andere vloeren				24/10/2013
3.02	1	3	keldervloer	robst 18,5x8x4?; harde zandmo; op platte kant; binnenzijde ommuring bezet met keiharde gr-wi mortel; symmetrisch patroon; tegen westel muur S.3.05 2rijen parallel; centraal verzakking ernaast zw vlek; in nw hoek afdruk van mortel: voormalig muurtje, daarbinnen de zw vlek: kolenkot?				24/10/2013
3.03	1	3	keldervloer	robst 25x12x3; harde zandmo; op platte kant; binnenzijde ommuring bezet met keiharde gr-wi mortel; symmetrisch patroon; tegen westel muur S.3.05 2rijen parallel;				24/10/2013
3.04	1	3	keldervloer	robst 24x11,5x?; harde zandmo; op platte kant; slechts minimaal in beeld				24/10/2013
3.05	1	3	muur	achtergevel; 36cm breed; 2 steens; ro bst18x8x4/4,5; harde zandmo; max nog 48cm hoog bewaard, lagen niet te tellen door rommelge mo aan buitenkant; geen insteek, van binnenuit gemetst				24/10/2013

Bijlage 8.1.1. Sporenlijst

Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving (afmetingen, textuur, kleur, inclusies)	Spoorrelaties	Coupe J/N	Tekenvol	Datum
3.06	1	3	muur	oostelijk muurtje S3.01; 28cm breed, 1,5 steens; ro bst 18x8x?; harde zandmo; koud tegen S3.07; tegen noordel putwand: ns-traptrede?				24/10/2013
3.07	1	3	muur	tussenmuur, 41cm breed, 2 steens; ro bst 18x8x4; harde kalkmo; aantal lagen niet te achterhalen door vloeren; koud tegen S3.05				24/10/2013
3.08	1	3	muur	idem S3.07; tegen o-wand maakt muur een hoek richting N, uitsprong is 1m lang				24/10/2013
3.09	1	3	muur	idem S3.07				24/10/2013
3.10	1	3	kuil?	gr-br, hetero, gevlekt, brokkig; bst1, aw1				24/10/2013
3.11	1	3	kuil	reeds in vlak1?; vooral in noordprofiel; dobr-gr, hetero, mo, bst2, hk1, aw				24/10/2013
3.12	1	3	keldervloer	in zuidwesthoek van S.3.03; ro bst 17x7x4; harde zandmortel				24/10/2013
3.13	1	3	ophoging	brgr, homo, zandig; hk1, aw1, mo1, beetje humeus; in W-profiel				24/10/2013
3.14	1	3	ophoging	net op MB; ligr-br, homo, zandig; hk1, aw1, beetje humeus; in W-profiel				24/10/2013
3.15	1	3	keldervloer	idem S3.01				
3.16	1	3	muur	idem 3.07				
4.01	1	4	bioturbatie	dogr zandig, met MB-brokkjes; hetero, +fe1 +hk1 +bs1		J	2	4/11/2013
4.02	1	4	onderkant ophoging	gogr-dobr zandig; homo; niet compact; +bs1 +mo1; ondiep, niet getekend	mss gelijk aan 3.10	J	N	4/11/2013

Bijlage 8.1.2. Vondstenlijst

Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum	Opmerkingen
1	1	1			AW	AAVL		23/10/2013	16de-18de
2	1	2			AW	AAVL		24/10/2013	17de-18de
3	1	2			BOT	AAVL		24/10/2013	
4	1	2			AW	AAVL		24/10/2013	17de-18de
5	1	2			AW	AAVL		24/10/2013	16de-18de
6	1	1		9	AW	AAVL	PROFIEL NOORD	23/10/2013	15de-18de
7	1	2	2.12		AW	AAVL		24/10/2013	19de
8	1	3	3.14		AW	AFW		24/10/2013	16de-17de
9	1	3	3.13		AW	AFW		24/10/2013	15de-16de
10	1	3	3.13		AW	AAVL		24/10/2013	15de-16de
11	1	3	3.02		AW		op S.3.02, uit voegen	24/10/2013	15de-18de
12	1	3	3.10		AW	AAVL		24/10/2013	16de-18de
13	1	3	3.11		AW	AFW	PROFIEL	24/10/2013	15de-16de
14	1	1		10	AW		PROFIEL NOORD	24/10/2013	16de-19de
15	1	3	3.01		AW	AAVL	puinvulling op S.3.01	24/10/2013	15de-16de en 19de
16	1	3	3.02		BS	AFW		24/10/2013	l: niet volledig; b: 8; d: 4
17	1	3	3.12		BS	AFW		24/10/2013	l: 18; b: 6; d: 4,5
18	1	3	3.05		BS	AFW		24/10/2013	l: 16,5; b: 8; d: 4
19	1	3	3.09		BS	AFW		24/10/2013	l: 17,5; b: 8; d: 3,5
20	1	2	2.01		NS	AFW		24/10/2013	l:32; b: 16,5; d: 8,5
21	1	2			GLAS	AAVL		24/10/2013	19de
22	1	2			DAKPAN	AAVL		24/10/2013	
23	1	3	3.14		BOT	AFW		24/10/2013	
24	1	3	3.14		BS	AFW		24/10/2013	brokje
25	1	3	3.13		BOT	AFW		24/10/2013	
26	1	3	3.11		BOT	AFW	PROFIEL	24/10/2013	
27	1	3	3.11		STEEN (?)	AFW	PROFIEL	24/10/2013	verglaasde steen en steengoed bal (16de-18de)
28	1	3	3.11		FE	AFW	PROFIEL	24/10/2013	
29	1	1		10	BOT		PROFIEL NOORD	24/10/2013	
30	1	3	3.13		BOT	AAVL		24/10/2013	

Bijlage 8.1.2. Vondstenlijst

Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum	Opmerkingen
31	1	3	3.13		FE	AAVL		24/10/2013	gecorrodeerde spijker
32	1	3	3.13		NS	AAVL		24/10/2013	fragmenten zandsteen
33	1	3	3.13		BS	AAVL		24/10/2013	brokjes
34	1	3	3.03		BS	AFW		24/10/2013	l: 24,5; b:12; d: 3
35	1	4	4.02		AW	AAVL		4/11/2013	15de-16de
36	1	3	3.14		AW	AAVL	verlengde wp 1, fase 2	14/08/2014	16de-17de

Bijlage 8.1.3. Fotolijst

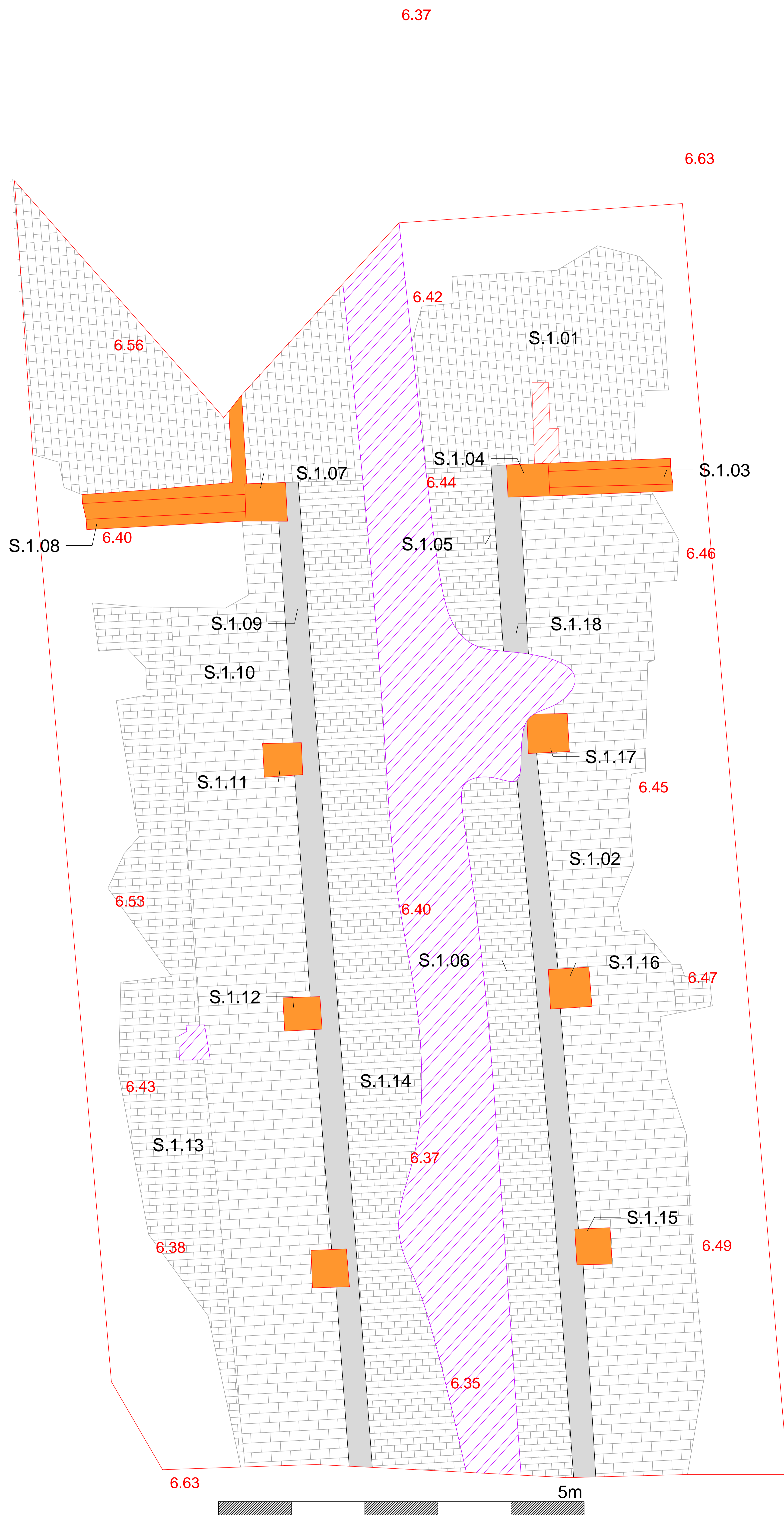
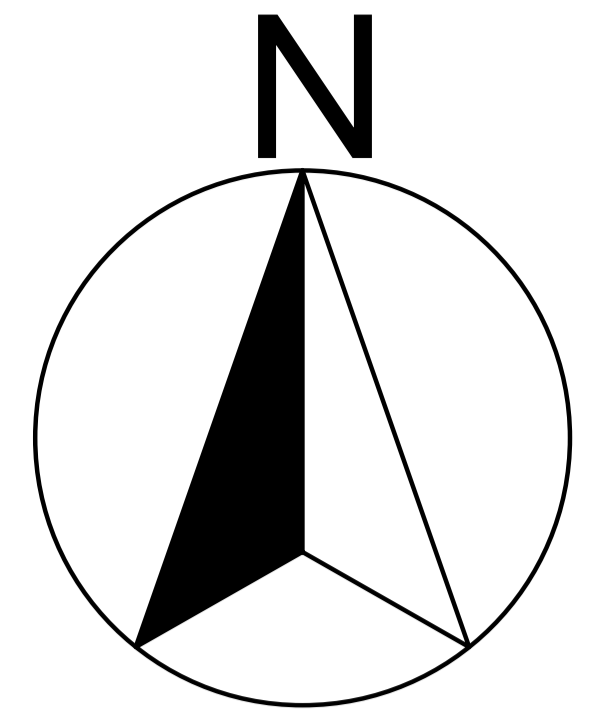
Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
PA230235	1	1		overzicht vlak	N		23/10/2013
PA230236	1	1		overzicht vlak	N		23/10/2013
PA230237	1	1		overzicht vlak	N		23/10/2013
PA230238	1	1	1.1, 1.2, 1.3, 1.4	detail	O		23/10/2013
PA230239	1	1	1.1, 1.7, 1.8	detail	W		23/10/2013
PA230240	1	1	1.11	detail	Z		23/10/2013
PA230241	1	1	1.12	detail	Z		23/10/2013
PA230242	1	1	1.13	detail	Z		23/10/2013
PA230243	1	1	1.15	detail	Z		23/10/2013
PA230244	1	1	1.16	detail	Z		23/10/2013
PA230245	1	1	1.17, 1.18	detail	N		23/10/2013
PA230246	1	1	1.14	detail	Z		23/10/2013
PA230247	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230248	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230249	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230250	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230251	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230252	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230253	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230254	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230255	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230256	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230257	1	1	1.2, 1.3	detail	Z	zijaanzicht	24/10/2013
PA230258	1	2		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230259	1	2		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230260	1	2		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230261	1	2		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230262	1	2		overzicht vlak	Z		24/10/2013
PA230263	1	2		overzicht vlak	Z		24/10/2013
PA230264	1	2		overzicht vlak	Z		24/10/2013
PA230265	1	2		overzicht vlak	Z		24/10/2013
PA230266	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230267	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230268	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230269	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230270	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230271	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230272	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230273	1	2	2.1	detail	O		24/10/2013
PA230274	1	2	2.1	detail	/	detail deksteen goot	24/10/2013
PA230275	1	2	2.1	detail	/	detail deksteen goot	24/10/2013
PA230276	1	2	2.1	detail	/	detail deksteen goot	24/10/2013
PA230277	1	2	2.1	detail	O	detail diepte muur	24/10/2013
PA230278	1	2	2.1	detail	O	detail diepte muur	24/10/2013
PA230279	1	2	2.1	detail	O	detail diepte muur	24/10/2013
PA230280	1	3		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230281	1	3		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230282	1	3		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230283	1	3		overzicht vlak	N		24/10/2013
PA230284	1	3		overzicht vlak	Z		24/10/2013
PA230285	1	3		overzicht vlak	Z		24/10/2013

Bijlage 8.1.3. Fotolijst

Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
PA230286	1	3		overzicht vlak	Z		24/10/2013
PA230287	1	3		overzicht vlak	O		24/10/2013
PA230288	1	3		overzicht vlak	O		24/10/2013
PA230289	1	3		overzicht vlak	O		24/10/2013
PA230290	1	3		overzicht vlak	NW		24/10/2013
PA230291	1	3		overzicht vlak	NW		24/10/2013
PA230292	1	3		overzicht vlak	NW		24/10/2013
PA230293	1	3		overzicht vlak	NW		24/10/2013
PA230301	1	3	3.1	detail	N		25/10/2013
PA230302	1	3	3.1	detail	N		25/10/2013
PA230303	1	3	3.1	detail	N		25/10/2013
PA230304	1	3	3.6, 3.7	detail	O		25/10/2013
PA230305	1	3	3.6, 3.7	detail	O		25/10/2013
PA230306	1	3	3.6, 3.7	detail	O		25/10/2013
PA230307	1	3	3.6, 3.7	detail	O		25/10/2013
PA230308	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230309	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230310	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230311	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230312	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230313	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230314	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230315	1	3	3.2	detail	W		25/10/2013
PA230316	1	3	3.2	detail	N	detail afdrukken op vloer	25/10/2013
PA230317	1	3	3.2	detail	N	detail afdrukken op vloer	25/10/2013
PA230318	1	3	3.2	detail	N	detail afdrukken op vloer	25/10/2013
PA230319	1	3	3.2	detail	boven	detail verzakking	25/10/2013
PA230320	1	3	3.3	detail	W		25/10/2013
PA230321	1	3	3.3	detail	W		25/10/2013
PA230322	1	3	3.3	detail	W		25/10/2013
PA230323	1	3	3.3	detail	W		25/10/2013
PA230324	1	3	3.3	detail	W		25/10/2013
PA230325	1	3	3.3	detail	W		25/10/2013
PA230326	1	3		overzicht vlak	N		25/10/2013
PA230327	1	3		overzicht vlak	N		25/10/2013
PA230328	1	3		overzicht vlak	N		25/10/2013
PA230329	1	3		overzicht vlak	N		25/10/2013
PA230330	1	3		overzicht vlak	N		25/10/2013
PA230331	1	3		overzicht vlak	N		25/10/2013
PA230332	1	3	3.12	detail	W		25/10/2013
PA230333	1	3	3.8	detail	W		25/10/2013
PA230334	1	3	3.8	detail	W		25/10/2013
PA230342	1	3		profiel	W	westprofiel	25/10/2013
PA230343	1	3		profiel	W	westprofiel	25/10/2013
PA230344	1	3		profiel	W	westprofiel	25/10/2013
PA230345	1	3		profiel	W	westprofiel	25/10/2013
PA230346	1	3		profiel	W	westprofiel	25/10/2013
PA230347	1	3		profiel	N	noordprofiel	25/10/2013
PA230348	1	3		profiel	N	noordprofiel	25/10/2013
PB040588	1	4		overzicht vlak	N		4/11/2013
PB040589	1	4		overzicht vlak	N		4/11/2013

Bijlage 8.1.3. Fotolijst

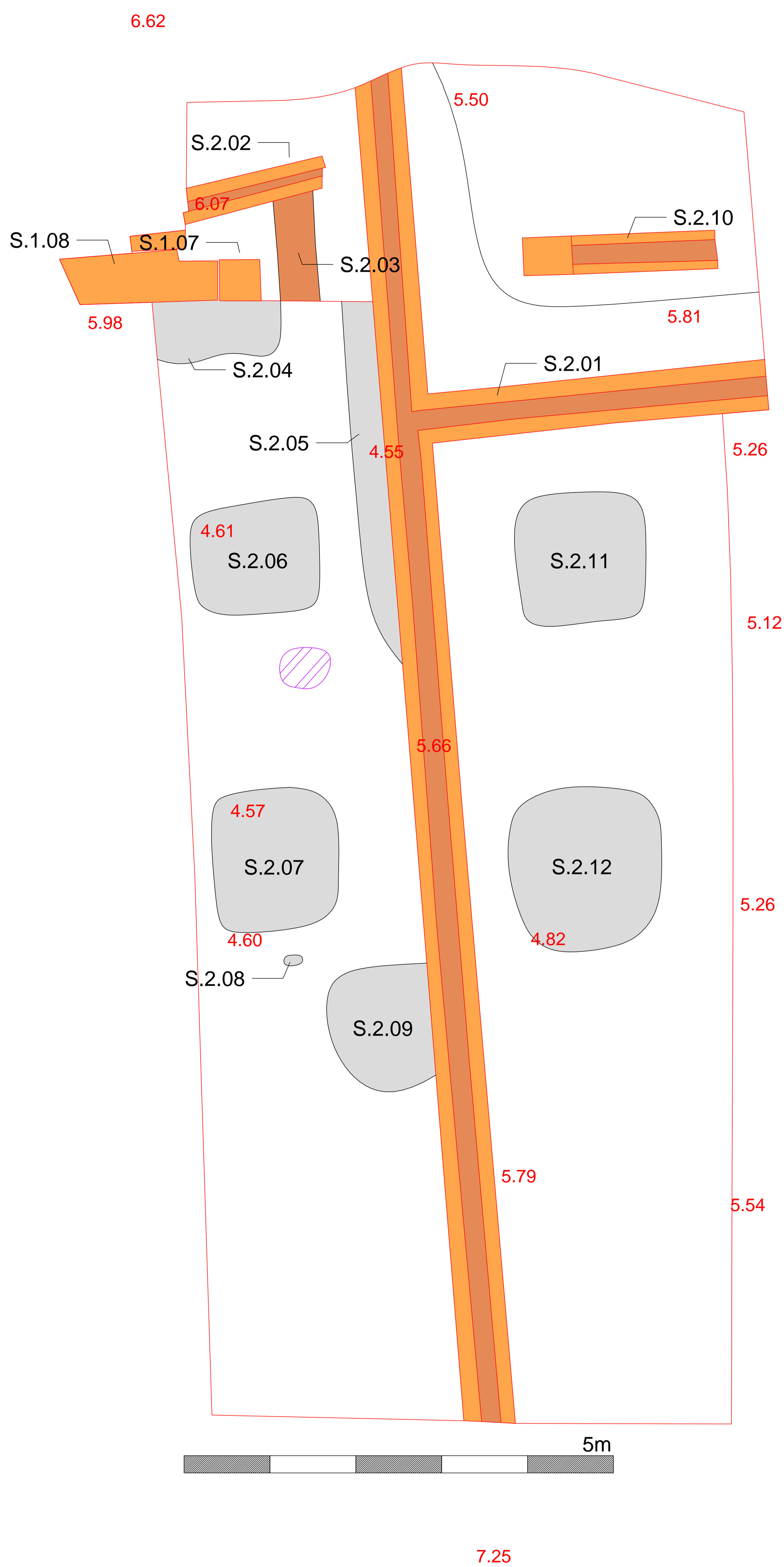
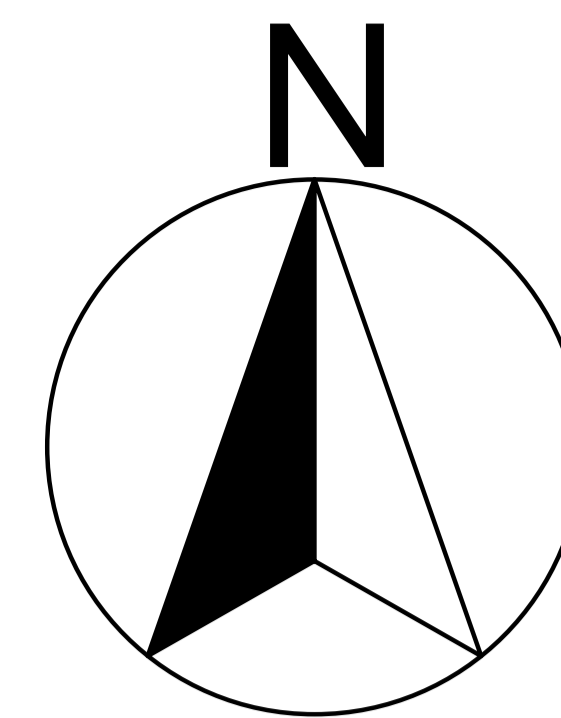
Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
PB040590	1	4		overzicht vlak	N		4/11/2013
PB040591	1	4	4.1	detail	N		4/11/2013
PB040592	1	4	4.1	detail	N		4/11/2013
PB040593	1	4	4.1	detail coupe	N		4/11/2013
PB040594	1	4	4.1	detail coupe	N		4/11/2013
PB040595	1	4		profiel	N	verdieping noordprofiel	4/11/2013
PB040596	1	4		profiel	N	verdieping noordprofiel	4/11/2013
PB040597	1	4		profiel	N	verdieping noordprofiel	4/11/2013
PB040598	1	4		profiel	N	verdieping noordprofiel	4/11/2013
PB040599	1	4		profiel	N	verdieping noordprofiel	4/11/2013
PB040600	1	4	4.2	detail coupe	O		4/11/2013
PB040601	1	4	4.2	detail coupe	O		4/11/2013

Legende

- Natuursteen vloer
- Baksteen muur
- Verstoring
- Grondspoor
- Baksteen vloer

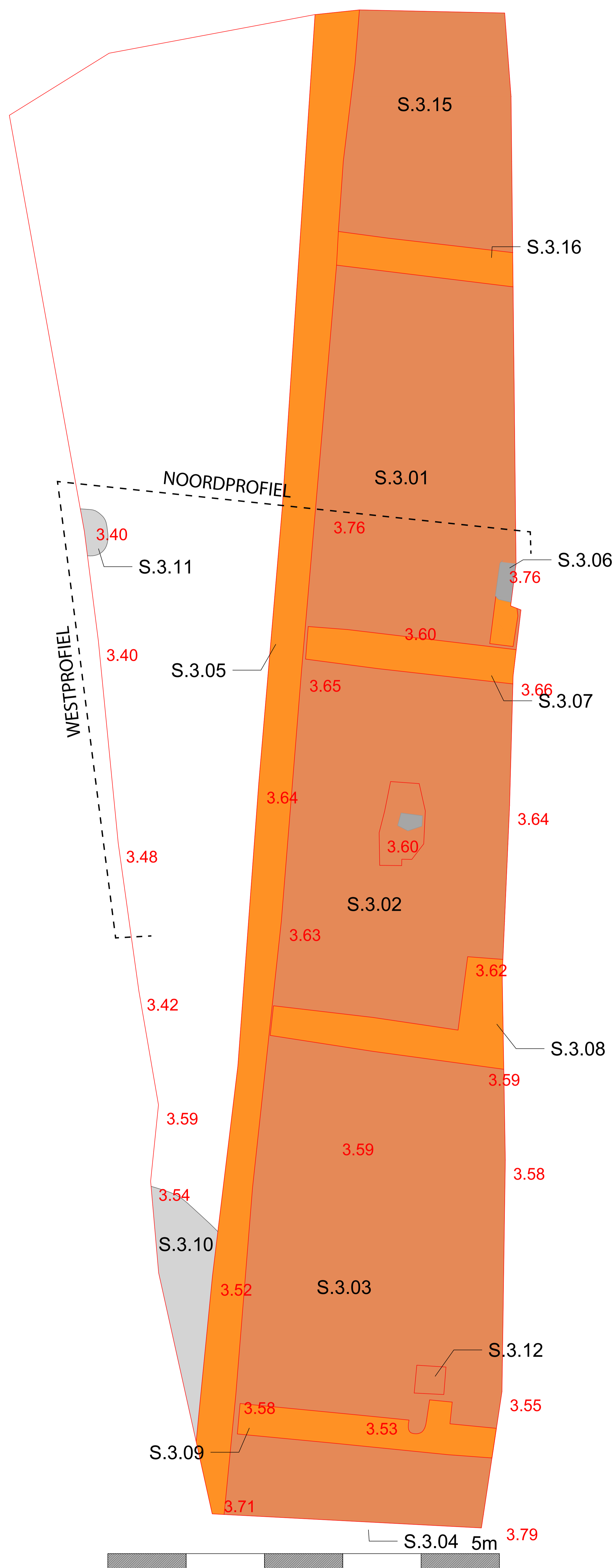
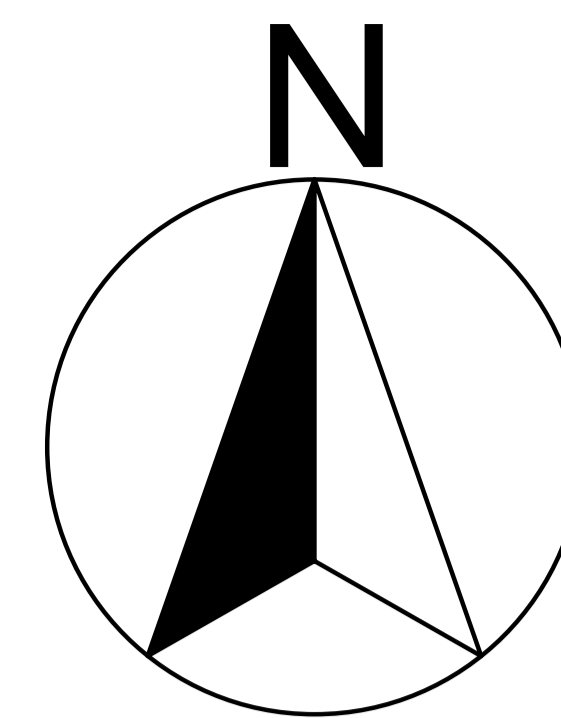
- 6.65 - TAW-hoogte
- S.1.01 - Spoornummer

Legende

- Natuursteen vloer
- Baksteen muur
- Verstoring
- Grondspoor
- Baksteen vloer

6.65 - TAW-hoogte
S.1.01 - Spoornummer

6.79

Antwerpen Stijfselrui

Alle sporen kaart

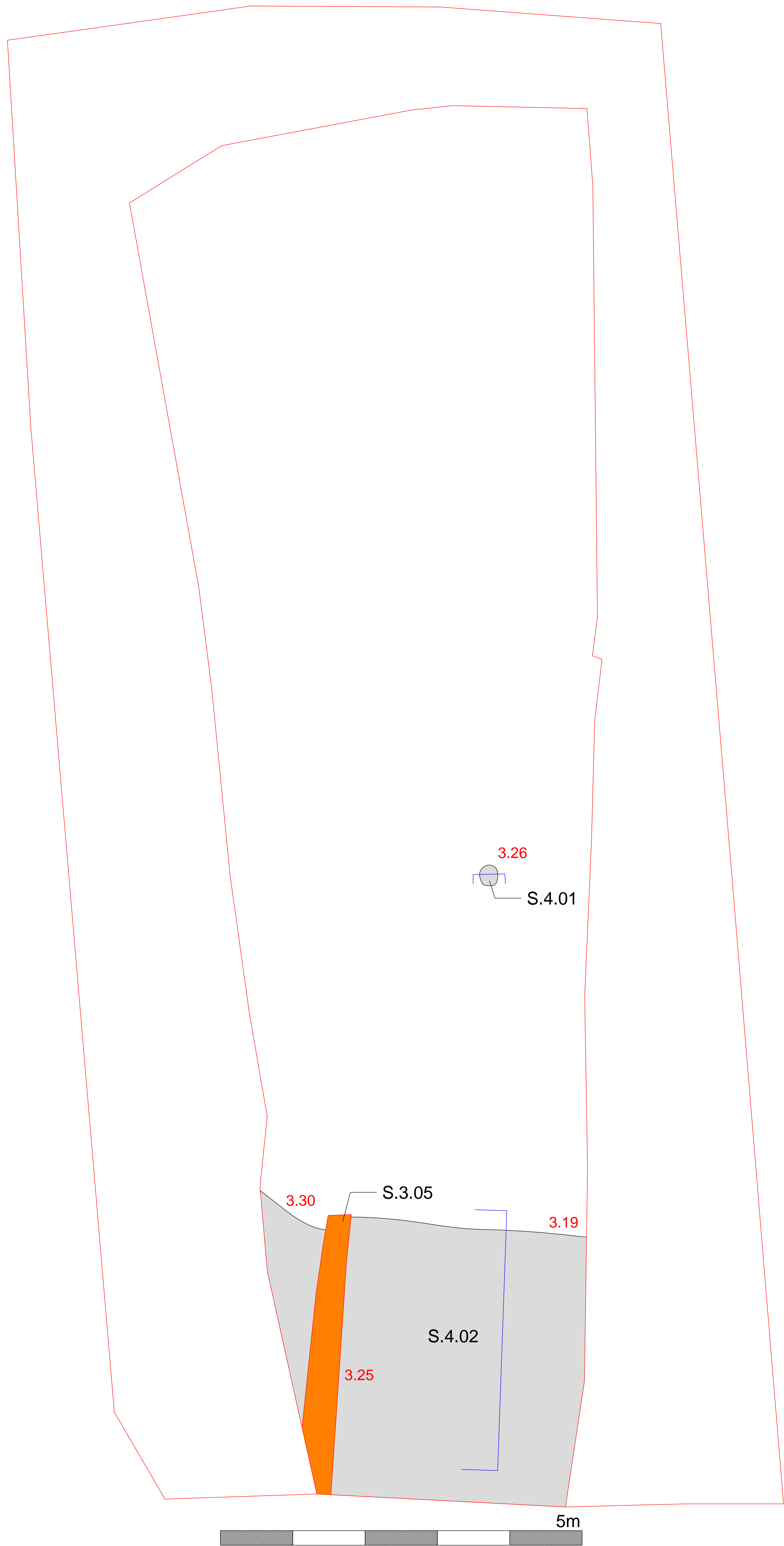
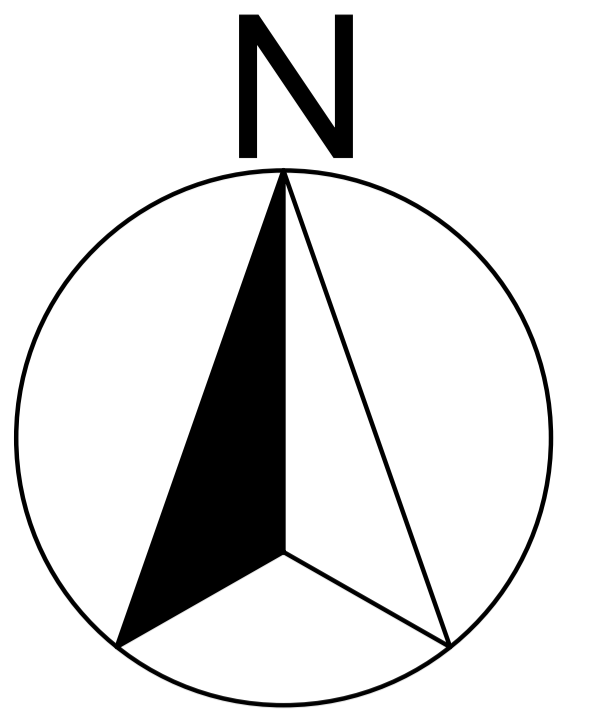
Dosnr: 2013-076 Vergunningsnr: 2013/377

Legende

- Natuursteen vloer
- Baksteen muur
- Verstoring
- Grondspoor
- Baksteen vloer

6.65 - TAW-hoogte

S.1.01 - Spoornummer

Legende

- Natuursteen vloer
- Baksteen muur
- Verstoring
- Grondspoor
- Baksteen vloer

- 6.65** - TAW-hoogte
- S.1.01 - Spoornummer